

Szivárvány a föld alatt

rádiójáték (részletek)

Történik az 1929—30-as években, Baglyasalján.

A bányászok fúvószenekara régi gyászindulót játszik. Kevés idő múlva a zene a beszéd alá halkul.

BESZÉLŐ: ...E nép történelme örökös harccal és szenvedéssel volt teli. Bányaozlás, tüdőbaj, háború, börtön, csendőrgolyó tizedelte. E nép mindig gyászolt. Soha nem száradt fel a könnye. Időnként azért kiragyogott felette a szivárvány is: voltak örömei, víg alkalmak és nagyon gazdag volt lelki szépségeiben. Erről azonban keveset írnak a krónikák. Pedig csak így teljes a kép, amely a múltból felénk néz.

Ezt a szivárványt kerestem én is Baglyason...

(...)

KONFERÁLÓ: *Szivárvány a Föld alatt.* Rádiójáték Furák Terézről. FÉRFIHANG (BALOG): (Egészen közel. Halkan.) Kite metetnek? ASSZONY: (Uganyúgy) Furák Terézt. FÉRFI: (Döbbsenten) Andrásnak a hűgát? ASSZONY: Azt, szegényt!... A bátyja börtönben, a vőlegénye is, a Hován Jóska... nem is tudják szegények, hogy meghalt... (elsírja magát)

(...)

(A cellában)

BALOG: Megismersz, Hován Jóska?

HOVÁN: (Kis szünet után) Balog Sándor vagy... Lapujtóról. Hogy kerülsz ide, a börtönbe, te is?

BALOG: Elkaptak. Nálátok jártam tegnap. Kerestelek, Bandit is. Röplapért mentem... aki várt, egy detektív volt...

HOVÁN: (Izgalomba jön) Otthon jártál... Baglyason?

BALOG: Ott hallottam, egy asszonytól, hogy te is, meg Bandi is...

HOVÁN: Miféle asszonytól?

BALOG: Nem ismerem... csak úgy megszólítottam a temetésen...

HOVÁN: Temetésen?... Mit kerestél te ott?... Kite metettek?

BALOG: (Nagy zavarban) Valami... öreg embert...

HOVÁN: (Nagy megkönnyebbüléssel sóhajt) Hál' istennek!... Már úgy megijedtem... (váltással) ...Virágzik már a hárs?... Biztosan láttad a nagy gesztenyefát is a ravatalozónál... Istenem! De sokszor bújkáltunk ott is!... (mélyről, s mert örül, hogy van társa, akihez szólhat) ...Nem leltem már a helyemet... Ott hagytam a kis menyasszonyomat Baglyason. Súlyos beteg... Nem tudok róla semmit, amióta lekaptak... Mi lehet vele?

BALOG: (Váratlanul, könnyedén) Beteg.

HOVÁN: Honnan tudod? Hallottál valamit talán...? Beszélj!

BALOG: Valaki említette...

HOVÁN: Óh, Te! Nem is tudod, milyen örömet hoztál nekem!... Az éjjel nem hunytam le a szememet... Éppen most két éve, hogy megismerkedtünk... ez járt a fejemben... előjött újra minden... Szerettem volna elmondani... de nem volt kinek... (A zene kiúszik).

(...)

HOVÁN: Na, aszongya, Romeo: „Túl súlyos kinnal vert meg könnyű Amor / És mély sebemből olyan mélyre buktam / Hogy könnyű szárnya sem repít magasba: / Szerelmem súlyá végképp földre nyom.”... Te jössz!

BANDI: (akadozva) Mer... hogy kell ezt kiolvasni?

HOVÁN: (fonetikusán) Mercutio!

BANDI: A fene megeszi! Merkució!... „Nyomd vissza bátran: enged az nyomásnak / Oly gyenge kis portéka, el se bír.” / (Más hangon) Na, ezt én nem értem. Milyen portéka?

HOVÁN: Ott van! (olvassa) „És nincs vadabb! Úgy szúr, akár a tüske!” Te jössz megint.

BANDI: (Küzdve az olvasással) „Ne hagyd magad, ha vad s alább ne add / Úgy szúrd meg, hogy kerüljön ő alul” (tele szájjal felnevet)

HOVÁN: Mit röhögsz?

BANDI: Ezt a marhaságot... Nahát, Ezt én nem csinálna, nem röhögtetem ki magamat...

HOVÁN: Gyerünk csak tovább!

BANDI: Különben Juliánk sincs, beteg, hogy akarod eljátszani?

HOVÁN: Majd lesz valahogy...

BANDI: Halasszuk el... nekem is annyi most a gondom...

HOVÁN: Végre, nagy nehezen összeszedtük a fiatalokat... lehetetlen!

BANDI: A közönség meg sem érti...

HOVÁN: A Romeo és Juliát mindenki megérti... a gyárral is, kapunk jelmezeket... a nyomda titokban kinyomja a meghívót, mindenki segít, hogy sikerüljön. Éppen mi fuccsolunk be?... Gyerünk tovább!

Elhangzott 1975. március 19-én a Kossuth Rádióban, a Szegedi Nemzeti Színház művészeinek előadásában. Rendezte Kőváry Katalin.

(E pillanatban ajtónyitás)

BANDI: Ti még nem ismeritek egymást. A húgom, Terike.

TERÉZ: (Halkan, elfogódottan) Furák Teréz.

HOVÁN: En meg Hován József...

TERÉZ: Névről már ismerem... Banditól...

HOVÁN: Tegezz csak nyugodtan. Hány éves vagy?

TERÉZ: Tizenhét...

HOVÁN: En meg huszonnégy. Szinte egyidősök vagyunk! Szervusz!

TERÉZ: (Szégyellősen) Szervusz!

HOVÁN: Te, Bandi! Nem is mondtad, hogy ilyen szép kis húgod van!

BANDI: Kár a gőzért! Ez még gyerek.

HOVÁN: (Hirtelen eszébe jut, felkiált) Megvan!... Megvan! (sebesen) Idehallgass Terike! Akarsz velünk szerepelni?

TERÉZ: En?... Sose csináltam...

HOVÁN: Nézd, hogy elpirult! Hát nem drága!?

BANDI: Mondom, hogy ez még gyerek. Ezt még nem csókolt meg fiú.

HOVÁN: Tényleg? Akkor én leszek az első!

TERÉZ: Hogyisne!

HOVÁN: Pertuk lettünk! Hol a puszi? Gyerünk csak!...

BANDI: Ne vacakolj már Teri, lökjél oda neki egyet, aztán eredj, mert próbálunk.

HOVÁN: Na, látod, ennyi az egész! Most én is! (cuppanósan megcsókolja, már csak játékból is) ...Drága vagy... Nézz csak rám, kicsi... könnyes a szemed... megbántottalak?

BANDI: Na, elég az udvarlásból! Indíts, Teri!

HOVÁN: Hogy beszélsz az én Juliámmal, mi?

TERÉZ: Komolyan gondolod?

BANDI: Még jó, hogy az apámat, meg az anyámat is fel nem kéred, hogy ott lenne az egész család, kifestve a színpadon, mint a bohócok!... A húgomat hagyjuk ki!

HOVÁN: Döntsön ő!... Hát nézz rá, nincs szemed?... Gyöngyös háló a fején... hófehér, földig érő ruha... mint egy kis angyal! És a hangja is... hallod? Mintha a lelke szólalna meg... a kedvessége... (Hirtelen elhatározással) Olvassad csak innen, Kicsi! No, ne félj már!... Én leszek Romeo... a szerelmesed... De, ne a földet nézzed, hanem engem... Megint elpirultál!...

TERÉZ: Rögtön jövök! (kiszalad)

BANDI: Te ezt komolyan gondolod?

HOVÁN: Gyönyörű gyerek!... Kész Júlia! Sugárzik belőle a tisztaság, a jóság, a szépség... az ilyenek a haláláig hűségesek... most hová szaladt?

BANDI: Biztos sír, örömeiben. Nő! Tudod!?

HOVÁN: Már jön is!... (meglepődve) ...Hát ez... micsoda?

BANDI: (Felrikkant) A tollas kalap!... A néném nyerte a vásárban! Ebben akarod játszani, Juliát? Meg kell döglöni! (Fulladozva kacag)

HOVÁN: (Megértéssel, melegen) Ez ide nem lesz jó. Kicsi! Majd keritünk másikat... Forró az arcod! Nem haragszol, hogy megsimogattalak?

BANDI: (Miután kinevette magát) Mi lesz hát? Udvarolunk, vagy próbálunk?

HOVÁN: Eredj már Bandi, nézd meg, nem vagyok odakint?

BANDI: Megverlek, hogy leülsz, mint a kisliba!... Mindjárt jövök... (kimegy. Kis szünet)

HOVÁN: Nézz csak rám!... Félsz tőlem?... Hány iskolát jártál?

TERÉZ: Hatot... Színjeles voltam

HOVÁN: Olvasni szeretsz?

TERÉZ: Nemigen van mit.

HOVÁN: Majd én hozok... Dolgozol valahol?

TERÉZ: Itthon, a ház körül...

HOVÁN: Nem jönnél be Tarjánba, az üvegyárba? Megpróbálok helyet keríteni...

TERÉZ: Te ott vagy most?

HOVÁN: A bányából kirúgtak...

TERÉZ: Miért?

HOVÁN: Mert nem szeretem a kelkáposztát!... (melegen) Nagyon szép a homlokod!... Mért pirulsz el mindig? (váltással) Na, itt a szöveg, olvassad csak. Innen!... Bátran!... (Terike olvasni kezd, eleinte kissé bizonytalanul, majd egyre folyékonyabban, aztán már felszabadultan, színesen, motiválva és már észrevétlenül átsiklottunk az előadásra) (...)

(Nagy tapsvihár. Hosszan tartó ünneplés, amely átmegy báli zenébe. Keringőt játszik a fúvószenekar. Emelkedett a hangulat.)

HOVÁN: (A zene fölött) Könnyen táncolsz...

TERÉZ: Pedig nem is tanultam...

HOVÁN: Megjósoltam ugye, hogy nagy sikered lesz? Tehetség van benned!

TERÉZ: Jaj, pedig annyira izgultam, el ne tévezzem a szöveget...

HOVÁN: Úgy játszottál, úgy mondtad, mint aki igazán átérzi...

TERÉZ: Te is!... Elhittem neked a színpadon...

HOVÁN: És most... ha mondanám... már nem hinnéd el?

TERÉZ: (szégyellősen) Miket kérdezel!?!... (A zene sodorja, viszi őket magával, mintha a bennük feszülő érzélem röpítene őket most)

HOVÁN: Bandi kivel táncol?

TERÉZ: (kuncogva) A babájával!... Anyám nem szereti.

HOVÁN: Pedig csinos lány.

TERÉZ: Azt mondja Bandi, neki csak úgy kell...

HOVÁN: (évődve) Mi az, hogy — úgy?

TERÉZ: (feltalálja magát) Kérdezd meg tőle! (elkaccantja magát. A zene magasra csap, ismét belesodrónak a hullámaiba. Kis idő múltán)

TERÉZ: Most mire gondolsz? ... Úgy elkomolyodtál.

HOVÁN: Menjünk ki egy percre... mondani akarok valamit. (Kint a szabadban. A zene kiszűrődik a bálteremből) (Ez az első „komoly” beszélgetés közöttük. Ennek megfelelően mindketten kissé elfogódottak, tartózkodóak és ugyanakkor nyíltak. Kitérülők és szemérmesek. A hely, a hangulat és a belső láz meghitt, bensőséges emelkedettséget ad a párbeszédnek, amelyen átizzik a titkolt és mégis nyilvánvaló szerelem.)

HOVÁN: (Közel) ... Először is szeretném megköszönni, hogy elvállaltad a szerepet... és hogy olyan jól csináltad.

TERÉZ: Olyan jó volt készülődni, számolni a napokat és mindig találkozni! (szomorkásan) Kár, hogy már vége!

HOVÁN: Csak azt akartam még... (nehezen mondja ki) ... holnaptól nem mutatkozhatunk együtt... legfeljebb ritkán...

TERÉZ: (Ijedten) Miért?

HOVÁN: Eddig a próbák... szóval, volt valami ok... de, mit gondolanának ezután?

TERÉZ: Nem érdekel!

HOVÁN: Várj csak! (magyarázólag) ... Hol van munkám, hol nincs... egyszer itt, máskor ott... az ilyenre mondják, hogy *csavargó*.

TERÉZ: (Ösztönös gyanakvással) Csak — ezért?

HOVÁN: A te érdekedben. (Kis hallgatás)

TERÉZ: (Halkan) Most nem mondasz igazat. (Szünet) Bandit is figyelik. Tudom. (Jóska csendre püsszegi) ... Ugye, ezért nem akard?

HOVÁN: A bátyád életéről van szó, ha fecsegsz!

TERÉZ: Meg a tiedről!

HOVÁN: Te tudsz arról, hogy Bandi...?

TERÉZ: Nekem azt nem szabad tudni.

HOVÁN: Akkor azt is tudod, hogy a pincétekben röplapok vannak. (A lány hallgat, vagyis: tudja.) Idehallgass, Kicsi! Beszéljünk magyarul! Ha engem elkapnak, neked is bajod eshet... Velem látak... Nem akarom! Érted már? Az én életem nem olyan, mint a többi fiúé... sose tudhatom, mi történik velem... Én csak megbélyegeznék a világ előtt... férjhez sem tudnál menni... vénély lány akarsz maradni?

TERÉZ: Dehogyan akarok!

HOVÁN: Mert én... nem vehetek el.

TERÉZ: Muszáj ezt neked csinálni?...

HOVÁN: Ezt te nem érted... (nem akar a témába merülni) Gyere, menjünk vissza!

TERÉZ: (Kissé elérzékenyül) És már... nem is találkozunk, ezután?

HOVÁN: Nem!... (meggondolja) ... Illetve... majd üzenek Bandival, amikor lehet... De, ha nem, hát... ne felejtse el a te Romeódat...!

TESÉZ: (Érzi, hogy ez amolyan búcsúféle. Tartja magát) ... Ezt a fehér ruhámat... amiben játszottam... nem bontom széjjel. Elteszem... Én is köszönöm... mindent köszönök neked, Jóska... (Felerősödik a béli zene, mintegy kifejezve az érzelmek forróját is, majd fokozatosan kiűszik, miközben szöveg jön fölé. Tárgyilag, tényszerű közlés, ellenpontja az érzelmi telítettségnek)

BESZÉLŐ: 1929. július. A salgótarjáni csendőrpáncsnok jelenti: „Az augusztus elsejével kapcsolatos... sztrájkot a baglyasaljai kommunista érzelmű bányászok fogadták el. A mozgalom irányítói: Hován József, Eppich Ede és Pothornik József elbocsátott bányászok.”

(Gyors áttűnés: óriási robaj, csörömpölés, sziszegés és nyögés a közelben)

BANDI: (Káromkodik) Azt a huncut kisistenit!

TERÉZ: (Ijedten) Mi volt az?

BANDI: Egy rohadt csille. Itt hagyták... Nekimentem a sötétben...

HOVÁN: Jó lesz itt?

BANDI: Elhagyott bánya... én is ide szoktam járni... Majd vigyázok a kijáratnál. Beszélgetsetek.

TERÉZ: És ha jön valaki?

BANDI: Szájon kapom! Mit mászkál erre? (Távolodó léptei alatt csikorog a szén)

HOVÁN: (közel) Látod, már találkoztunk is. Kicsináltam!

TERÉZ: Vártalak... Na, milyen bátyám van? Ő is kicsinálta!

HOVÁN: Édesen mondd: bátyám! (melegen) Drága bátyám!

TERÉZ: (ugyanúgy) Édes öcsém! (elnevetik magukat) Mélyen vagyunk?

HOVÁN: Nem nagyon. Lejtakna. Szemfedőnek azért vastag lenni!

TERÉZ: Ne viccelj az ilyesmivel. Mi ez a recsegés?

HOVÁN: Nyomja a kőzet a gerendákat.

TERÉZ: Menjünk innen!

HOVÁN: Micsoda bányászivadék vagy te? Itt nem látnak meg.

TERÉZ: Én sem látlak.

HOVÁN: Elég ha érzi egymást az ember...

TERÉZ: (rácsap) Hol a kezed?

HOVÁN: Tényleg, hol is van?...

TERÉZ: Kapsz egy nyaklevest!

HOVÁN: Inkább az üveget add ide, bátyám! (pukkanva húzza ki a dugót)

TERÉZ: Ne... ne dobd el a dugót!

HOVÁN: Előbb te igyál! (Miközben Teréz kortyol) Hát nem vagyunk mi bolondok? Más kifelé megy innen, mi meg ide jövünk csókolózni!?

TERÉZ: Hogyhogy csókolózni?

HOVÁN: Mit gondolsz, itt állunk és nézzük a sötétet?

TERÉZ: (halkan kuncog) Ráírjuk a dugóra a mai napot... ekkor csókolatl meg először...

(...)

(Gyors váltással orgonaszó. Erőtéljes, széles akkordok. A templomban vagyunk.)

TERÉZ: (Közel) Itt nem lenne szabad...

HOVÁN: Most itt sikerült...

TERÉZ: Szoríts magadhoz!... Egy hete nem láttalak. Merre voltál? Úgy féltetek!... Mik ezek a kék foltok?

HOVÁN: Semmi... Csak kihallgattak.

TERÉZ: Ütöttek?

HOVÁN: Megszoktam.

TERÉZ: Istenem!... Megcsókolom a helyét, attól hamarabb begyógyul...

HOVÁN: Itthon mi újság?

TERÉZ: Szervezem a lányokat, ahogy mondtad...

HOVÁN: Mennem kell, Kicsi.

TERÉZ: Mátis?... Mikor lesz már legalább egy napunk?

HOVÁN: Majd... hamarosan...

TERÉZ: Ölelj meg! (Nagyon szerelmesen) Szeretnék mindig így maradni...

(...)

(Gyors váltással rikoltó vásári zenebona. És mindketten csordultig tele vannak örömmel, vidámsággal, szerelemmel. Csupa napiény ragyog most kívül is, belül is.)

HOVÁN: Gyere bátyám! Célba lövünk

TERÉZ: Sose csináltam!

HOVÁN: Azért vásár!

(ringlispil zene)

TERÉZ: (Visongva-kiáltva) Nem szédülsz?

HOVÁN: Dehogynem! Megyünk még egy kört?

TERÉZ: Megyünk hát!

(Recsegő hangszóróból korabeli foxtrott)

TERÉZ: (közel) Hová tetted a lölapot?

HOVÁN: Minek az? Bele sem találtál. Emlék a „lőtehetségedről”?

TERÉZ: Rossz vagy!

HOVÁN: Mit igyunk?

TERÉZ: Előbb egy virslit.

HOVÁN: Előbb két kis üveg rumot

TERÉZ: Berugunk!?!...

HOVÁN: Na és?

TERÉZ: Igazad van édes „öcsém”!

(a zene felerősödik kevés időre)

TERÉZ: Táncolni akarsz?

HOVÁN: Naná!

TERÉZ: Hogy kell ezt?

det nyomd ki feszüljön a szoknya, a hasadat meg behúzd, mint a kanál... látod? Mehet!

(Nagy nevetgélés közben táncolnak, egy darabig a zenét halljuk és a kacarászást: önfeledt, boldog nap, amely estére emlékké hervad!... A zene kiűszik. Csend. Tücsökciripelés. Távoli kutyaugatás.)

TERÉZ: Olyan jó volt!... Csak kevés volt... Mikor lesz már egy egész napunk, együtt...?

HOVÁN: Mit szorongatsz a kezeden?

TERÉZ: A kis üvegeket...

HOVÁN: Fura ember vagy!... A szíved még gyerek, az eszed már felnőtt... Egyik kezedd a lepkét fogdosod, a másikkal már dolgozol...

TERÉZ: Nyakamon az egész ház! Anyám beteges... Főzés, mosás, tyúkrok...

HOVÁN: (utánozva) Pire-pire-pire!

TERÉZ: Jaj, olyan vagy, mint egy nagy kölyök!... Mint én — fiúban!

HOVÁN: A különbség szinte semmi. (Teréz felnevet) Akarsz tőlem egy fiút?

TERÉZ: Akarsz tőlem egy nyaklevest?... Ez micsoda?

HOVÁN: Vásárfia!

TERÉZ: Jaj, de drága!... Egy kisfiú!

HOVÁN: Az „öcséd”... Hogy mindig veled legyen... Mit kapok érte?

TERÉZ: Egy... egy puszikát!... (Tiltakozva) Mit akarsz?

HOVÁN: (forrón, kívánva a lányt) Na, ta'áld ki!

TERÉZ: (gyorsan másra tereli a szót) Jaj, majdnem elfelejttem...

HOVÁN: Nem érdekel most... semmi nem érdekel...!

TERÉZ: Itt van... amit kértél... összeírtam...

HOVÁN: (Gyorsan lehiggad) Magaddal hurcoltad a vásárban? Nem vagy normális!

TERÉZ: Hát, mikor adjam át?... Apám is segített összeírni, kik a fiatalok, hol dolgoznak... itt van...

HOVÁN: Hol tartod a könyvet, amit adtam?

TERÉZ: A nagy falitükör háta mögött... Bandi is ott tartja a röpcédulákat...

HOVÁN: Gyere már közelebb!

TERÉZ: (Kibúvót keresve) Hoztam egy kis tésztát... magam sütöttem...

HOVÁN: Most nem érdekel a tésztád! (Csókkal pecsételi le a lány száját. Aztán nagy csend. Csak egy éles vonatfütyty kanyarog elő valahonnan és nekivágódik a hegyoldalnak.)

(...)

(A fúvószenekar a Kék Duna-keringő játssza, a nagy vigalom hangjai: nevetgélés, pohárcsengés, élénk hangok innen, onnan, s a sokféle zaj összekeveredik. Aztán mindez távolabbról. A szabadban vagyunk, az udvaron.)

KAKUK: (Közel. Bizalmasan) ... Okosan tetted, hogy nem mutatkoztál vele... Most a hasznunkra válik... A pesti futárunkat figyelik... sürgősen más kell.

HOVÁN: Rám gondoltál?

KAKUK: Téged ismernek. Különben is hamarosan át kell menned a határon... Hány éves az a kislány?

HOVÁN: Melyik? (Csak most érti el) Nem... ahhoz még nagyon fiatal.

KAKUK: A legjobb fegyvere: még gyereknek látszik.

HOVÁN: Nincs is *köztünk*... azt sem tudja, eszik, vagy isszák...

KAKUK: Mi sem az anyánk méhében tanultuk meg...

HOVÁN: Semmi köze a mozgalomhoz...

KAKUK: Az a te szégyened!

HOVÁN: Adtam neki könyveket, kisebb megbízásokat, dehát... semmi tapasztalat! Ha elkapnák, rögtön kivernék belőle mindent...

KAKUK: Nem biztos! A bátyja is kemény gyerek... az apja 19-es... Ha szeret, elvállalja és majd lesz ereje...

HOVÁN: Dehát... mért kellene egyből bevonnai?

KAKUK: (kezdi a türelmét veszíteni) Neked magyarázzam... a régi párttagnak?

HOVÁN: Az ember nemcsak párttag, hanem *ember* is...

KAKUK: Mit akarsz ezzel mondani?

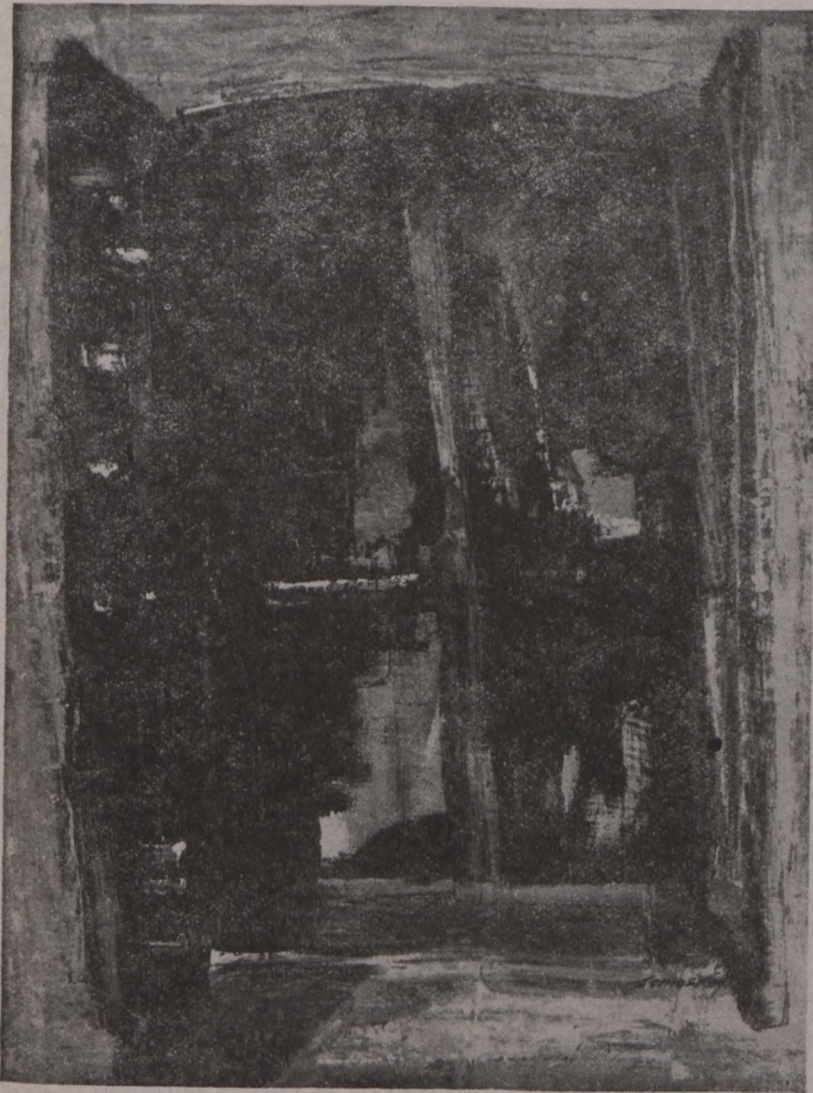
HOVÁN: (párhuzamosan beszélnek, mintha nem is figyelnének egymás szavára) Valakit csak úgy befogni, minden tapasztalat nélkül...?

KAKUK: (Tagoltan, nyomatékkal) Nekünk a szimpatizánsokra is...

HOVÁN: ...kitenni a lebukásnak, a verésnek...?

KAKUK: ...építenünk kell, ha a szükség úgy hozza!

HOVÁN: ...ez — lelketlenség!

(Csend. A lakodalmi zene hallatszik távolabbról)

KAKUK: (Más hangon) Ha nem ismernélek, elkergetnélek.

HOVÁN: (Enyhősit a hangján) Értsd már meg: ez még gyerek!

KAKUK: (Fojtottan, de élesen) Te hogy kezdted? Hány éves voltál?

És én? Meg a többiek? ... Mint most ez a „gyerek”!

HOVÁN: Ne használd ki, hogy szeret...

KAKUK: A szerelemnél is van fontosabb...

HOVÁN: Legalább ne én szervezzem be...!

KAKUK: És amikor másokat szervezel? Akkor nem jut eszedbe, hogy azok is tartoznak valakihez? ... Ez a te feladatod!

HOVÁN: És ha nem vállalom?

KAKUK: Megteheded. Egyszer.

HOVÁN: Van tebenned érzés?...

KAKUK: Erre majd máskor felelek!...

(Vonaton. Csattognak a kerekek. Időnként fütytyent a mozdony)

HOVÁN: (Közel) A végállomásig megyünk, meg vissza. Addig mindent meg kell beszélnünk...

TERÉZ: Itt, a nyitott peronon?

HOVÁN: Itt. Nem hallja senki... Segítenél nekem?

TERÉZ: Még kérdezed?

HOVÁN: *Nekünk!*

TERÉZ: Így értettem én is...

HOVÁN: De... vége a gondtalan életnek... megváltozik minden...

TERÉZ: Te is csinálod.

HOVÁN: Féltetek!

TERÉZ: Szeretlek!

(Csattognak a kerekek a váltón)

TERÉZ: Legalább többször látjuk egymást!...

HOVÁN: Nagyon veszélyes...

TERÉZ: Majd vigyázunk egymásra...

HOVÁN: Ha elkapnak, gyertyával égetik a bőrödöt, gumibottal vernek, szöveget ütnék a körmöd alá...

TERÉZ: (Szinte sikoltva az iszonyattól) Ne! ... Ne folytasd!

(Éles, hosszú vonatfütyty)

TERÉZ: Mi lenne a dolgom?

HOVÁN: Levelet viszel Pestre. És hozol is. Néha röplapot.

TERÉZ: Milyen levelet?

HOVÁN: Közönséges... De vegyszerrel titkosítás van rajta...

TERÉZ: És kinek kell majd átadni?

HOVÁN: Mindent megtudsz...

(Kocsmazaj. Zűrzavaros beszéd, pohárcsengés, láрма.)

BANDI: (Nagyon ingerült) Kinek van joga az én húgomat, a tudtom és beleegyezésem nélkül...?

HOVÁN: Hallgass! Ne kiabálj! Megvesztél?

BANDI: ... álljon elő! Úgy megverem, hogy összezsugorítja magát!

HOVÁN: Vigyázz! Jönnék! (Hangot vált, szélesen) Isten éltesen pajtás! (koccintanak)

BANDI: (A foga között szűrve) Dögölj meg... Nem te... Az a hosszú, sovány! Lefogadom, hogy kopó. Megverjem? Most úgyis kedvemben vagyok...

HOVÁN: Nyughass már, az istenedet!

BANDI: (Felfortyan) Nyughass!?! Mért nyughass? Folyton csak nyughass! Nem dumálni kéne, hanem megfordítani a lapátot, oszt adj neki, a szeme közé! Az az osztályharc, nem a fecsegés!

HOVÁN: Te aztán megoldanád!

BANDI: Nekem csak kétféle ember létezik: akit meg kell verni, meg akit nem kell megverni. Több nincs! Mindig csak nyughass!?! Mi lett a nagy szervezkedésből is? Mindjárt megmondom... Elegendem van az egészből!

HOVÁN: Nem tudod, miket beszélsz!

BANDI: Örülj, hogy te tudod. Mert te okos vagy. Én meg csak egy nagy marha

HOVÁN: Mi a bajod?

BANDI: Ütni, vágni szeretnék!... Szétverni ezt az egész rohadt, disznó világot! (Nagyot fúj, kissé lehiggad) Mi a szándékod Terivel?

HOVÁN: Szeretjük egymást.

BANDI: Nem ez érdekel... Be akarod szervezni őt is?... Beteg!

HOVÁN: (értetlenül) Mi baja?

BANDI: Valahová utaztatok és megfázott a peronon. Lázas. Fáj a háta... Lehet, hogy tüdőgyulladás...

HOVÁN: Azonnal fektesd ágyba!

BANDI: Nem akart, de bevágtam a párnák közé. Most aztán sír... hogy elmondta, mit szólsz majd hozzá... Mondtam, ne izgassa magát, majd én elintézem veled... Mért akarod beszervezni...? Nem elég egy családból egy...?

HOVÁN: Szükségünk van rá.

BANDI: Itt vagyok én. Kettő helyett is, ha kell.

HOVÁN: Téged már ismernek...

BANDI: Az igaz... (Más hangon) ... Meg kéne valahogy röntgeneztetni Pesten... Nyugtalanít!... Az isten is csak nézi-nézi az egészet, oszt nem csinál semmit, csak nézi... (kiköp)

(...)

BESZÉLŐ: 1929. Jelentés a belügyminiszternek: „...A baglyasaljai szénbánya kerületében ismeretlen tettesek nagyobb számú kommunista röpiratot dobáltak szét. Nyomozás folyamatban...”

(...)

TERÉZ: (Megbántódva) Titkolózol előttem.

HOVÁN: Vannak dolgok, amik nem tartoznak rád.

TERÉZ: Ha valami bajod esik... az sem tartozik rám?
HOVÁN: Figyelmeztettek, az én életem nem olyan...
TERÉZ: Most már az enyém sem... Ha egyszer lefognak... az sem tartozik terád?
HOVÁN: Próbálg megérteni...
TERÉZ: Te is!... Érzem, más lettem... fontos, amit csinálok... És nem akarok csak „postás” lenni!... Holnap ott leszek én is a körmenetben.
HOVÁN: (Megrökönyödve) Honnan veszed ezt?
TERÉZ: Eltitkoltad előlem!... Ott lesznek az összekötők minden bányából... megbeszélitek a sztrájkot...
HOVÁN: Ki mondta ezt?
TERÉZ: Nem fontos!
HOVÁN: Fecsegett! Lebukhatunk!
TERÉZ: Ne félj!... Sulyok bácsi mondta... vigyázzak, ha netán én is ott lennék...
HOVÁN: (Nem akar hinni a fülének) Sulyok bácsi?... Nemrég szabadult, állandóan figyelik... hol beszéltél vele?
TERÉZ: A meddőhányón.
HOVÁN: Megörültél? Tisztára elment az eszed! Ott voltál köztük?
TERÉZ: Többször is... Ott vannak a szabadult kommunisták... politizálnak... keresgélnek a szöveget... tanulok tőlük...
HOVÁN: De ott vannak a spiclik is, a besúgók!... Na, most már legalább a te neved is rajta lesz a feketelistán! Mért nem kérdeztél meg?
TERÉZ: Nem vagyok már gyerek...!
HOVÁN: De az vagy! Ha elengedem a kezéd, rögtön elkószálsz melőlem... Többet nem mégy a meddőhányóra! Bajt akarsz magadnak?...
TERÉZ: Az a nagyobb baj, Jóska, hogy mindig a fáj a hátam... lázam van... izzadok... minden utazáskor újra megfázom...
HOVÁN: Abba kellene hagynod.
TERÉZ: Hogy képzeled?
HOVÁN: Azonnal ágyba fekszel!
TERÉZ: Holnap én is ott leszek a körmenetben... Legalább ez az egy nap!... Mindig ígéred, mindig csak tervezzük, sose jön el...
HOVÁN: Holnap lebukhatunk.
TERÉZ: Akkor — együtt.
(...)
(Gyors váltással: autótülkölés, villamos zaja, a városi forgalom ezernyi hangja. Majd csend. Szobában vagyunk.)
ORVOS: (Tompá, fénytelen hangon) Üljenek le, amíg felöltözik... Gyújtssanak rá! (Apró zajok, gyufa sercen)
HOVÁN: (Megköszörűli a torkát) Mi a helyzet, doktor úr?...
ORVOS: (Hosszan kifújja a füstöt) Legjobb, ha őszintén beszélünk... Volt már tüdőbeteg a családban?
BANDI: Egyik néném. Hat éve halt meg.
ORVOS: A kislánynak mind a két tüdeje meg van támadva.
BANDI: (Elszörnyülködve) Nagyon súlyos?
ORVOS: Ha nem lennék ateista, azt mondanám, bízunk istenben.
HOVÁN: Remény sincs?
ORVOS: Nézzék, ha nem fázik meg... ha jól étkezik... ha sokat pihen... ha nem éri váratlan izgalom... évekig élhet.
BANDI: És a szanatórium?... Összeszedjük a rávalót. A bányászok nem hagyják el egymást.
ORVOS: Az otthon a legjobb szanatórium. Írok a helybeli orvosnak. A gyógyszereket váltásák ki. A kezdő adagot én adom... Természetesen a lánykának nem szabad tudni semmiről... egy lelki megrázkódtatás elviheti...
HOVÁN: Mivel tartozunk, doktor úr?
ORVOS: Semmivel... Már jön is... De kár érte! Gyönyörű kis teremtes!... (váltással) ...Semmi baj, kislány, egy kis mellhártya-izgalom... Időnként jöjjön fel kontrollra hozzám...
(Vonatkerekek monoton zaja, sípolás.)
TERÉZ: Itt csókolta meg először...
HOVÁN: Kár volt kijönni, felizgatod magad...
TERÉZ: Búcsúzom...
HOVÁN: Bolondokat beszélsz! Gyerünk innen!
TERÉZ: Hiába mondjátok, én tudom... Még az tartja bennem a lelket, hogy szükség van rám... számolom a napokat, gyűjtöm az erőt, amikor menni kell... Ölelj meg, Jóska!
HOVÁN: Részketség. Látod!?
TERÉZ: Sose volt egyetlen napunk... mindig csak vártuk, vártuk... most már nem is jön el...
HOVÁN: Dehogynem!
TERÉZ: (élénken) Tudod, mi lesz holnap?
HOVÁN: Betöltöd a tizenhétet...
TERÉZ: Tudtam, hogy nem felejtetted el!
HOVÁN: Mit adjak neked? Semmim sincs.
TERÉZ: Nekem az a legtöbb, hogy — vagy!
HOVÁN: Azért mégis van egy ajándékom...
TERÉZ: Micsoda? Mondjad!
HOVÁN: Ha meggyógyulsz majd, feleségül veszek...
TERÉZ: (elsírja magát) Istenem!
Életem legszebb napja!

KAKUK: Lássátok be, nem szabad tovább kockáztatni semmit.
BANDI: Ha elveszed tőle, összeroppan, vége!
KAKUK: A mozgalom érdeke...

HOVÁN: A mozgalmat mi csináljuk!
BANDI: Miért kell a kettőt szembeállítani?
KAKUK: Igazad van. Állítsuk egymás mellé... Hagyjuk meg neki a futármunkát... De az igazi levelet holnaptól más viszi... Legjobb lenne lebeszélni...
HOVÁN: Próbáltam. Nem megy... Követeli a munkát betegen is!... (Báli zene. Mint a darab elején. Vidámság. Ezt halljuk egy darabig, majd)
HOVÁN: (Nem akar hinni a szemének) Mit keresel te itt?
TERÉZ: (Vidámságot erőltet magára) Táncolni akarok... Észre sem veszed?... A fehér ruha van rajtam...
HOVÁN: Azonnal viszlek haza!... Még csak ez hiányzott!...
TERÉZ: Ne... ne vigyél még...
HOVÁN: Lázas vagy, tüzel az arcod... hogy tehetnél ilyet?
TERÉZ: (Erőt vesz magán) Egész nap olyan jól éreztem magamat... tudtam, hogy este eljövök... itt akartam lenni... veled...
HOVÁN: Rádteritem a zakómat... dideregsz.
TERÉZ: (Végképp elhagyja az ereje) Jóska... Nem bírom...
HOVÁN: Megyünk haza!... Az ölembe veszek... Utat!... Adjatok utat!...
(Ahogyan távolodik a lánnyal, halkul a zene)
(Újra a cellában.)
HOVÁN: Biztos, hogy nem csaptál be?... Nem hazudtál?
BALOG: (Tompán) Nem hazudtam...
HOVÁN: Esküszöl?
BALOG: Igen...
HOVÁN: Szóval... azt mondták... beteg?
HOVÁN: (Reszketőket sóhajt) ...Tudod, attól félttem, hogy a megrázkódtatás... Bandi is, én is... De, így jól van. Még van remény! Minél előbb ki kell szabadulnom innen...!
(Kintről, a folyosóról ütemes lépések közelednek)
BALOG: (Felfigyel) Jönnek!
HOVÁN: Biztosan értertem. Kezdődik!
BALOG: Vigyázz magadra.
HOVÁN: Ne félj... most megint erősnek érzem magamat... Jó hírt hoztál... Áldjon meg érte...
(Kulcszörgés. Kivágódik a cella ajtaja)
FEGYŐR: (Kurtán) Hován:
(Becsukódik az ajtó. Az ütemes lépések egyre távolodnak).

Szepesi József Elhagyott ház

Rég jártam itt, megváltozott
azóta minden, minden:
a meghitt kerti pad kopott,
a pitvar bús, kiellen.

S oly nagy a csend, hogy szinte fáj,
belétörpül az ember.
Régvárt fiára ez a táj
talán már rá sem ismer.

Itt vagyok újra. Semmi nesz.
Az apró házikó nem él.
Hideg a kémény, az eresz
rozsdás, lyukas a fedél.

Megsárgult csontváz a lugas,
hervadt bordáin por, penész,
s amerre szem lát, dudva, gaz
mindenütt, s minden múlni kész.

Repedt mankóval áll a kút,
rokkant gerincén mély sebek,
körötte néma vértanúk:
tört korsók, fél edényfülek.

Korhadtt favödrt nem meri
vizébe már a gazda;
nem kell már innia neki
— bort sem — egy rossz falatra.

Nem kell a rózsafa-pipa,
s hiába vendég, jóbarát:
nem nyitja többé már soha
szólásra ő az ajkát.

Magával vitte a titok
oda, hol nincs több áldomás...
Kihalt a porta, elhagyott,
magányos koldus ez a ház.

Haláltánc

Kevesen tudják, hogy Wrocławban (akkor még Breslau) egy magyar század is felkeltette a figyelmet a második világháború végnapjaiban antifasiszta magatartásával. A szerző most befejezett dokumentumregénye, amely a század történetét dolgozza fel, személyes élményen alapul. A regény címe: Magyar század a „Festung”-ban. Reszletünk a regény befejező fejezete, amelyben a magyar század katonái az erődvárosban végül is fegyveres harcra igyekeztek menteni életüket. Magyarország már felszabadult, Hitler már öngyilkosságot követett el. Berlín a felszabadítók kezére került, de Festung Breslau SS-védői még ellenálltak...

Derűs, meleg idő volt. A fegyvernyugvás következtében a levegő is tisztult valamelyest, a brandkommandó nem hívta fel magára újabb gyűjtogatással a figyelmet. A pályaudvarnak ez a része, rakodóival és raktáraival, a személy- és teherforgalom megszűnése előtt is csendes szakasznak számított, azonban május 5.-én a szanaszét álldogáló teherkocsik ellenére is valósággal kongott az ürességtől. Sehol semmi mozgás, mintha egy kísértetváros üres zugában adtunk volna egymásnak találkozót. Egyébként akkor, az adott időpontban vajmi keveset törődünk az időjárással, városképpel, általános hangulattal, sőt a csendet se csendnek fogtuk föl, annál is inkább, mert Laci fáradhatatlanul erre intette népét:

— Csak csendben! Csak csendben, bajtársak!

Háromnegyed kettőkor hajszálpontosan együtt állt a század a rönkmáglya mellett, egy fél raj kivételével, amelyik Vavrik Feri vezetésével valami különmunkára az Oderán túlra vonult. Megpróbáltuk értesíteni őket, de a küldöncök dolgavegezten tértek vissza. Néhány ember miatt mégse odázhattuk el az alaposan megszervezett akciót! Ez volt a kisebb baj. Nagyobb izgalmat okozott, hogy a harmadik szakaszban még sokaknak hiányzott a fegyvere. Néhányunknak vissza kellett szöknie a Finanzamtba, ahol egy öttagú különítmény ezekben a pillanatokban kezdte el a német keret lefegyverzését és ártalmatlanná tételét. Ámde a fegyverkiosztás elsősorban időtrábló voltában rejtett veszélyt, hiszen ha kettőig nem érünk a vasúti híd alá, belekeveredünk a védelmünkre zúdított zárótűzbe.

Mindenesetre, amint mondani szokás, csipkedtük magunkat és néhány perc múlva Laci már ki is adhatta az indulási parancsot.

— Előre, magyarok! De csak csendben! Még csendesebben!

Utoljára maradtam, sereghajtónak. Szabó József, a pirosposzgás továbbbszolgáló szakaszvezető caplatott mellettem, nem győztem nógatni, hogy katonásan szedje a lábát. Az volt az érzésem, hogy le akar szakadni a többitől, nincs nyére ez a kivonulás, amelyből kisejlett az eredeti szándék. Még a híd alá se értünk, már mindenki tudta, mire megy a játék. Hogy elérkezett a perc, amire négy hónapja úgyszólván szakadatlanul készültünk!

A híd közelében Ugró Laci szájpóstával megküldte a csendes parancsot.

— Észrevétlenül befutni a híd alá!

Meg is indult az emberhad, azonban néhányan gyáván az ellenkező irányba, a szanaszét pihenő tehervagonok felé futottak. Szabó szakaszvezető a híd közelében, egy óvóhely tetején állt és tenyerét használva szemellenzőnek a közeli lövészárkokat leste.

Erélyesen rákiáltottam.

— Azonnal jöjjön le! Elárulja a század rejtekhelyét!

De Szabó csak állt, mint balfiú a szirttetőn. Éppen lelövésről akartam megfenyegetni, amikor kezdetét vette a zárótűz, húsz-harminc méternyire a hídtól, mint rendhagyó felhőszakadás, hullni kezdtek a gránátok és ágyúlövedékek s a nagy csatazajban aknavetővel telibe találták Szabó szakaszvezetőt. Annus Béla elsősegélyládikájával fől-szaladt hozzá, de nyomban vissza is jött.

— Szétlapult, mint a palacsinta — mondta. — Nincs benne egy szemnyi élet sem.

Szabó szakaszvezető volt az első, s mint később kiderült, egyetlen halottunk az áttörés alatt, de ő is magamagának kereste a bajt. Nem szólván arról, hogy a meggondolatlanság ijedelmet és riadalmat okozott a többiek körében.

Ott álltunk tehát a híd alatt, ahonnan nem egészen száz métert kellett már csak megtenni a bérházig, amelynek pincéjében szovjet bajrátaink várnak ránk.

A hídon két sín pár fekszik. Ezzel párhuzamosan halad az utca, amelyet az általunk épített lövészárkokrendszer keresztez. A lövészárkok felé a sülyesztett aluljáróból a sülyesztett feljáró út védelme alatt mintegy tíz méternyire veszélytelenül el lehetett jutni, csak ezt a tíz métert kellett volna futva megtenni, hogy a bal oldali kis utcában állomásozó német katonák föl ne figyeljenek ránk. Jobbról nem fenyegetett veszély, mert a síneket az úttól vastag kőfal választotta el. A német lövészárkokból újabb harmincméteres futás (a német és a szovjet lövészárkot csak egy üres teleknyi távolság választotta el egymástól) és máris biztonságban találja magát a boldogtalan magyar katona.

— Melán induljon el rajával! — adta ki a parancsot Ugró Laci.

S nyolc-tíz ember, az élen Melánnal, nekilendült. Hátulról figyeltem, amint puskával a kézben, előregörnyedve csatároszlopban osontak a kőfal tövében. Csakhamar elérték az alig tízméteres szakaszt, ahol az út szinte a vasúti töltéssel egy szintre magasodik. Abban a pillanatban géppuskasortűz kelepelt föl a kis utcából. Melán és még ketten az árokba futottak, a többiek viszont hasravágódtak éppen a legjobban belátható helyen. A hasonfekvők fölött pattogtak a golyók a kőfalon.

Ordítottam, ahogy a torkomon kifért:

— Fussatok!

S ők futottak is, csak hogy hátrafelé, vissza a biztonságosnak vélt híd alá.

Zúgás, morgás, zűrzavar támadt sorainkban. Pillanatra Ugró Laci is tanácsalanná vált, pedig minden perc késedelem halállal fenyegetett.

— Tíz önként jelentkezőt kérek! — emeltem meg hangomat.

Senki se lépett ki.

— Úgy látom, mindenki egy emberként készen áll a harcra — mondtam. — Így tehát én jelölök ki tíz embert.

Soroltam a csongrádi „kubikosok” nevét. Még vigyázt is vezényeltem, hogy nagyobb legyen a cirkusz, és elindultam az előbbi úton, ahol Melán raja megtorpant.

Ahogy kiléptünk a híd alól, hátrafordultam.

— A mi feladatunk lesz, hogy a többiek biztonságos átérését fedezzük — mondtam. — Aki parancs nélkül hátrafut, agyonlövöm. Megértették?

Nem hiszem, hogy bárki is komolyan vette a fenyegetést.

— Meg — válaszolták mégis.

— Akkor előre!

A géppuskasorozatból nekünk is kijutott, de amikor beugrottam az árokba, boldogan konstatáltam, hogy a raj minden tagja sértetlen. Igaz, a fele visszafutott a biztonságot nyújtó híd alá. A lövészárokban nem silbakolt német katona, sőt a kőfalon belüli géppuskafészek is üresen tátongott. Pedig innen le lehetett volna tarolni valamennyi átfutó magyart. Minden jel arra mutatott, hogy a géppuskás és a lövészek Melánékkal együtt átszöktek a biztonságosabb oldalra.

— Egy ember visszamegy és szól Ugró hadapród úrnak, hogy szabad az út! Egy ember velem marad. Belül megyünk a kőfalon, nehogy a németek erősítést küldjenek a szakaszparancsnoki bunkerből! A többiek átfuthatnak! Az a pincelejárat már az oroszoké.

Az utasítást visszavívó „egy ember” az akkor már nyomunkba ért Schlachtoczký volt.

Amikor átbújtam a kőfalon vájt résen, a lövészárkok belátható ágában csak egy 15—16 éves, megrémült Hitler-jugend álldogált, kezében ócska mauser remegett. Rárontottam, de géppisztolyom csütörtököt mondott. A tusával vágtam fejbe, a szuvas fa szétvált. Akkor már a gyerek mauserja a hasamat csiklandozta. Nem tehetek egyebet, ki kell csavarjam a kezéből, mielőtt elszüethetne.

Éppen a puská elvételével voltam elfoglalva, sikerült is az öreg szerzőt félrefordítani, így a puskacső veszélytelen helyzetbe került. miáltal nagy kő esett le a szívemről. Tisztában voltam vele, ha nem egy reszkető Hitler-jugenddel állok szemben, akkor már a dumdum-golyó a hasamban várta volna, hogy fölemésszem, mint a tejföls töltött káposztát. A gyerek az ijedségtől egyszerűen képtelen volt elszütni. Most hogy birkóztunk, már keményen ragaszkodott mauserjához, jól lehet mert tudta, hogy a fegyverét elhagyó katonát kíméletlenül főbe lövik. Hozzápréseltem a kölyköt a futóárkok falához és a puskát keresztben a torkához illesztettem és rászorítottam, mintha puskából és emberből óhajtanék feszületet egybeilleszteni. A fiú felnyögött, én pedig még inkább rátámaszkodtam. Testemmel tökéletesen eltakartam, eleven védőpajzsot alkottam fölöttem.

E testhelyzetnek az elkövetkező események alakulásában jelentős, a magam szempontjából döntő szerepe lett.

Történt ugyanis, hogy a közvetlen közelünkben felbukkant egy repülő egyenruhás SS őrmester. Váratlan megjelenése a lövészárkok pontján nem volt szokatlannak ítéhető, mivel ezeket az árkokat tudatosan cikcakk irányban ássák, hogy minél több legyen a kiszögellés a célzáshoz, minél nagyobb legyen a védelem a bombák és nehézfegyverek ellen. Az SS, aki előretartott pisztollyal közeledett, látván ifjú bajtársá szorongatott helyzetét, a biztonság kedvéért a jobb combomba eresztett három golyót.

Följebb nem mert lőni, nehogy a német fiúban tegyen kárt. Most már mindenáron meg kellett szereznem a puskát. A Hitler-jugend olyan göröcsően kapaszkodott bele, mint komondor a velőscsontba. Hiába igyekeztem néhány térdlökéssel az érzékenyebb testrészen keresztül jobb belátásra bírni. Helyzetem kilátástalannak, jövőm aggasztónak mutatkozott. Egyedül vagyok kettő ellen és még használható fegyverem sincs!

A kritikus pillanatban szökölt át a kőfalon vágott résen Gajdos Károly, a századparancsnokunk.

— No, Karcsi — mondtam fennhangon —, most mutasd meg a lövési tudományod! Fingasd ki ezt a gyászhuszárt! (Mármint a fekete egyenruhás német őrmestert!)

S ő megmutatta, mit tud.

Úgy ahogyan begyakorolta, madzagjánál fogva előrántotta forgópisztolyát, amely lövésre kész tenyerébe repült, csak a kakast kellett meghúzni. Igaz, hogy az első két golyó a bal combomat találta el, de a harmadik a magas homlokú, kopasz felű SS őrmester halántékába csapódott. Ez búcsúzóul még egy golyót eresztett a lábamba, majd teljes hosszában hasravágódott. Arca földhöz simult, csak a sebe maradt szabadon. Mint zűk vízü forrásból, kibuggyant néhány vércsepp a sebből, de az is hamar megalvadt.

Beszedtem hirtelenjében hat-hét golyót, bár a legkisebb fájdalmat sem éreztem. Ha megdobnak meggyomaggal, tán jobban fáj. Mindenesetre most már minden erőm a puská megszerzésére fordítottam. Kiderült, hogy erőlködnöm sem kell, mert a fiút őrmester halála annyira meghökkentette, hogy erőtlenül elengedte a fegyvert.

Gajdos már nem tartózkodott az árokban, láttam, hogy lóhalálában fut a szovjet állások felé. Nyomában lövésektől porzik az utca. S még sokan futottak át a megjelölt szakaszon.

Egyszeriben kiábrándító gyengeség fogott el. A megszerzett puská csaknem kihullott a kezemből. Még mindig szétárt karral, előre nyújtva tartottam, mintha tornagyakorlatot végeznék vele. A Hitler-jugend látván tétovázásomat, galléron fogta a halott németet és két kézzel húzta, cibálta a szakaszparancsnoki bunker felé. Velem közben megfordult a világ. Megpördültem képzeletbeli tengelyem körül, mintha ringlisziszterű gyorsasággal forogtam volna egy ideig, s egyszer csak a géppuskafészekben egy töltényes láda vasalt sarkára huppantam. Akkor sajdukt belém az első fájdalom. (Mint a későbbi röntgenvizsgálat megállapította, tomporcsontom eltört, hosszában szétvált, mintha a hitvány ragasztó csak addig tartotta volna össze.)

Szájamból kicserepesedett. Pokoli szomjúság gyötört, Inni! Inni! Köpenyem zsebében lapult ugyan egy butykos, de már képtelen voltam elővenni. S akkor a parancsnoki bunker felől elővánszorgott Melán, akitől azt hittem, hogy már régen odaát van. Bőrkaátot viselt, keményen, határozottan lépegetett.

Rákészültem, hogyha mellém ér, megkérem:

— Komám, vonszolj át magaddal!

Hang azonban nem jött ki a számon, ő pedig nem látott, csak ment, szemében azzal a szent revülettel, ami ezen a napon századunk szinte minden tagját hatalmába kerítette. Később tudtam meg, hogy percekkel előbb, de már az SS őrmester halála után, egy öreg, megatalkodott Volksturmannt ő is a másvilágra küldött.

Még többen futottak át, majdnem mellettem. Csak a kőfal választott el az ijedt, lihegő testektől.

S akkor két fegyveres német megragadott és maga előtt lökdösött a szakaszparancsnoki bunkerig. Mintha évekig tartott volna az a száméertnyi út, amely csak bevezetője volt a későbbi tortúrának.

A szakaszparancsnok méla undorral mért végig, mintha egy amőbát nézne rendkívüli nagyítású mikroszkópon át. Szinte beszélt a tekintete: „Mit találtak ki, ti undorító véglények! Azt képzeltétek, hogy a felsőbbrendű fajnak túl lehet járni az eszén!” Vagy, ahogy Nietzsche mondja: „Zúzzátok, törjétek össze a jókat és igazakat!”

— Was ist los? (No, mi van?) — bámult a képembe.

— Megsebesültem — mondtam. — Részesítsenek elsősegélyben.

— Nincs fölösleges kötszerünk. Ami van, az másnak kell.

— Emberség is van a világon — mondtam, mert a parancsnok ágyának dőlve valamennyire magamhoz tértem.

— Emberség? Te beszélsz emberségről, te disznó? — mondtá monoton hangon —: Hátulról, orvul támadtok, mint a kóbor ebek. Hány németet lőttetek le hamarjában? Azokat a németeket, akik hónapok óta etetnek benneteket és lám, kígyót melengettek a keblükön. Te szemét!

Mindezt úgy sutyorogta el, mintha szerelmet vallana.

Nem mondhattam el, hogy ha nem rakják közéjük azt a néhány vakbuzgó SS-t, az egész szakasz békén átmasírozott volna velünk a tovarisokhoz, ő pedig maradhatott volna magának a bunkerban, hogy valamin röhögni is lehessen.

A századparancsnokságról telefonáltak, hogy szállítsanak át oda. (Közben Ugró Laciék már ásókkal kezdték elvagdostni a telefondrótokat a híd alatt.) A szakaszparancsnok köpött egyet.

— Vigyétek a kutyát!

— És az elsősegély?

— Kapsz te ott olyan elsősegélyt, hogy az egész családod megemlegeti.

A két német, aki az imént belökdösött a szakaszvezető bunkerjába, látván gyengeségemet viszonylag tisztességesen viselkedett. Belekaspzkodtak a köpenyem ujjába és annál fogva húztak maguk után a három bérház emlékéit őrző téglahegyen át, mint a Bodri a rongyot. Mégse hátulról rugdostak, pedig megtehették volna. Hiába, mindenütt akadnak jó emberek!

Mire átrángattak a hegyen, nadrágom szára alaposan megtelt vérrel.

Kísérőim odaállítottak a századparancsnoki pince bejáratához, mint egy próbababát, azután elengedtek. Egyetlen emlékem maradt meg: a pincébe az utcai ablaknyílásokon át bevetődött a délutáni napsugár. S a sugárkéve veszettül forogni kezdett, mint egy kiszidolozott aranypropeller.

Mintha órák teltek volna el. Ott feküdtem a padlón arcra borulva, egy nagy viztöcsében, a vizet valószínűleg észhez térítésem érdekében pocskolták el.

A markáns századparancsnok pattogós ütemet kopogtatott ki körmével íróasztalán:

„Kinn a pusztán nyílik egy szép rózsaszál;

A neve: Erika.

Minden álmom, minden vágyam arra száll,

Merre jár: Erika...”

S akkor egy rövid időre abbamaradt a kopogás.

— Vigyétek át a zászlóaljparancsnokhoz! — mondta a markáns. — Hadd legyen neki is valami öröme!

Már eszméltem. Szemem sarkából ki-kikukucsáltam, csak hogy nagyon jó volt a nedves, hideg földön feküdni, tehát ott maradtam, amíg a hónom alá nem markoltak pribekeim.

A századparancsnokság a Berliner Strassén állt, a Finanzamt oldalán. Vele szemben, a másik oldalon, sregvizavi székelt, a zászlóaljparancsnok. Az utcán csodálatomra Metternich várt. Nyomban hónom alá nyúlt és sugdosódva kérdezte:

— Gajdos meg? — (Gajdos átment?)

— Átment — mondtam. — Két golyót a combomban hagyott, hogy legyen valami emlékem tőle.

— A hadnagy csinálta az egészet — kezdte el a sopánkodást. — Átküldte Schlachtoczkyt, hadd borotváljon meg és a ravasz figaró mindenkit leitatott pálinkával. Azután ráncsaptak, elszedték a fegyverünket, s bezártak minket a páncélszekrénybe, meg a fridsiderbe... Kurgyis elvitte a tárogoatómat. Zsíroztam, babusgattam, vigyáztam rá, ő meg elvitte...

— Téged is becsuktak?

— Engem magukkal hurcoltak a híd alá. Át akartak vinni az oroszoknak, ajándécul.

Elgondoltam, milyen szép ajándék lett volna, Ivának bizonyára sokkot kapnak a gyönyörtől.

A zászlóaljparancsnok, aki első pillantásra jámbor, jól ápolt, síma képu értelmiségi benyomását tette, habzó szájjal ordított. De nem rám, rám ügyet sem vetett, hanem Metternichre. Minden második szava az volt, hogy Schweinerei.Y*

— Hónapok óta készülnek, fegyvert visznek a körletbe és az oberfeldwebel semmit se lát, semmit se hall. Azután ellenállás nélkül átadják a fegyvereiket! Az ön fegyverével percekkel ezelőtt újabb három SS-katonát lőttek le. Remek automata géppisztoly, jól áll a külföldiek kezében.

Kezdttem gyöngülni ismét.

— Kötözzenek be — mondtam.

A Bataillonskommandant nagyot rikkantott, mire két fogdmeg a szobában termett és vigyázzba merevedett.

— Vigyétek ezt a hullót! — mondta a parancsnok. — Lökjék a többi közé! Hátork kivégzik valamennyit!

Átellenben, az utca páros oldalán (érdekes módon ez a ház és a Finanzamt csaknem épségben máig megmaradt) egy ajtó nélküli, utcáról nyíló szenespince előtt két géppuska állt, lövésre készen. A két fogdmeg korántsem tapintatosan letaszított a lépcsőn. A lendülettől és a tehetetlenségtől szárny nélkül is repülni tudtam. Négy erős kar a levegőben kapott el.

Felismertem Kárpáthy hangját.

— Azt hittem, te voltál az első, aki átment...

— Megsebesültem — nyögtem.

— Segíthetünk?

— Nem hiszem. A vér megalvadt, így jó — hasra feküdtem és homlokomat is a hideg pinceföldhöz szorítottam. — Ugró Laciról mit tudtok?

— Szerintem átment — mondta. — Ide csak a notórius gyávák és a kiválasztott hősök kerültek.

Sokáig hallgattunk, senki se óhajtott beszélgetni.

— Hat órákor kivégzés — mondtam. — Ti még addig elszökhettek innen. A géppuskáknál egy lélek sincs. Csak meg kell fordítani őket és sakkban lehet tartani vele az egész német zászlóaljat...

No, az idepréselődött nyolc-tíz embert, akik az áttörés veszélyei ellen a pályaudvaron veszteglő tehervagonokban kerestek menedéket, részben gyávaságból, részben valamely pacifista felekezet intelmeinek engedve — cseppet sem tüzelte a harci kedv. Oly ferde pillantásokat vetettek a gádor fölött veszteglő két géppuskára, mint beteges hajlamú férfi a strandoló fiúcskára.

A pincét középpontba strukturálisan betervezett téglaszlop dúcolta alá. Annyira meghatározó helyen emelkedett, hogy fekve nehéz lett volna elkerülni. Az én fejem is csaknem az oszlopig ért. Nos, Kárpáthy ehhez az oszlophoz támaszkodott, guggolva és gunnyasztva, mint a putrik előtt pipázó, öreg cigányasszonyok.

— Élni szeretnék — csuklotta ki könnyei közül. — Nem akarok meghalni.

A sírás rám is átragadt. Fejemben gőzkalapácsok sújtottak ütemesen, majd minden zajt, mozgást hallhatatlanná tett a Niagara fennségi zúgása. A rövid, alig ötven kilométeres folyó torkolata előtt két hatalmas zuhatagot alkot, az egyik 900, a másik 300 méternél szélesebb, a vízesés sodró árja elfedi a torz köveket, csak a víz csipkés, fehér habja fodrozódik és veszi hátára az emlékeket. A robajló ár lányokat, jó és rossz tündéreket sodort magával. Kibomlott hajjal száguldott felém Magdus, fekete fürtjei túllüggönyként láttatták bajait. Segítségért kiáltozott Feci, akire tudatosan már régen nem gondoltam, most mégis féltettem törekeny testét. Hangosan viháncolt Viola, kacagása áttört a víz robaján és kis mellbimbóiról szirmonként vált le a fehér műmell. Lotte a vízből hógolyót gyúrt, azt hajigálta felém. Azután lányok garmadája zuhogott alá a Niagarán, megannyi nyers hús, éret, vérszagú, oroszlanbőszítő. S míg mindez lezajlott, időnként fölbukkant anyám, amint öblögetésre szánt ágyneműit elébe tartotta a zúgó ár tajtékának. Szólni akartam hozzá, de bármekkora is kiáltottam, hangomat elnyomta a zuhatag robaja. De egyszer, egyetlenegyszer sikerült vele szót váltanom, intésére megmerevedett és elhallgatott a Niagara.

„Mi történt, kisfiam?”

„Semmi, anyukám, csak kaptam néhány lövést.”

„És ez baj?”

„Nem baj, csak kellemetlen. A baj ott kezdődik, hogy ki fognak végezni, mint egy bűnözőt.”

„Ó, kisfiam, miért mondd te ezt nekem? Miért fájdítod a szívemet?”

„Hogy segíts rajtam. Kicsi koromban is mindig segítettél.”

„Ma már nem tudok segíteni, kisfiam. Ha az téged megnyugtat, szívesen imádkozom néhány sort. Nem sok időm van, éppen nagymosásban vagyok...”

S akkor a vízesés megint nekilódult, hogy felfalja, szétmállassa az útjába kerülő szerves és szervetlen életet. Két német katona kísért a parlon Tamarát. Szuronyos puskájukat előre tartották, de sóvárgó szemüket le nem vették a meztelen lányról. Az egyiknek a duzzadt, anyás mellek láttán futott össze a nyál a szájában, a másik az ágyék titkát kutatta kigúvadt szemmel. Tamara bemelegedett a sodró árhoz és a tajtékok között mutatta be akrobata mutatványait, amik még csábítóbbá tették idomait. Időnként azonban a háttérből, hol Rensch, hol Metternich, hol Baron hadnagy hangján fölharsant a parancs: „Lőjjetek le! Orosz!” Rohantam volna segíteni, de a hegyes vasékek földhöz szögezték a lábamat.

Kárpáthy megemelte a fejemet. Arca maszatos volt a könnytől, a pinceajtón beszűrődő alkonyi fény szivárványszínűre festette.

— Rosszul vagy? — kérdezte.

Hanyatt fordultam, lábamat fölhúztam és fekvemben a térdemre tettem a kezemet.

— Semmi bajom — mondtam és valóban frissnek, üdének, egészségesnek éreztem magamat. Szinte bosszantott, hogy itt lebzselünk, ahelyett hogy a természet szép, tavaszi tájain barangolnánk.

Kis idő múlva megkezdte műsorát a szovjet gigantofon, az óriás rádió, amelynek hangja betöltötte a várost. Ment a „Maros vize folyik csendesen” és ment a „Valahol Oroszországban”, a Karádi-lemez, amit bizonyára magyar volta miatt tettek föl, tartalmát aligha ismerték, vagy abban a percben nem tulajdonítottak neki jelentőséget. Azután szokás szerint abbamaradt a zene és magabiztos, érces hang tette közhírré (Kárpáthy önkívületben fordította), hogy amennyiben a német fogságba került magyaroknak egyetlen hajuk szála is meggörbül, minden magyarért negyven német tisztet végeznek ki. S hogy kétségeink ne lehessenek Kárpáthy fordításában, egy másik hang a felhívást magyarul is megismételte.

— Ugró Laci mégis csak átért — mondtam megnyugodva. Ismét hasra fordultam és a hűvös oszlophoz szorítottam homlokomat.

Tisztán hallottam Vass Miklós öblös, erős hangját, amint a Lehár-operettből. A cárevicsből énekelte a megrázó strófát. Csillogott a hangja, mint a metszett pohár

„A Volga vizén jöttem át,
Mint fészket őrző sasmadár;
A pusztaságon éj és csend
Nincs holdsugár, se csillag fent.
Mozdulatlan néma táj,
Kozák legény szíve fáj, de fáj,
Mert a szív megérzi, mit jelent,
Ha az ember elhagyott...”

Azután minden elnémult. A Niagara se fenyegetett pusztító erejével többet. Számomra egy időre megszűnt a világ.

Mialatt mi az ismeretlen szenespincében vártuk sorsunkat, azalatt a Festung-parancsnokság pincéjében, mint vízbe öntött forró ólom, alkulgatott a történelem.

Niehoff föld alatti szállásán összedugták fejüket az illetékesek: Ruff generális, a 609. hadosztály parancsnoka, von Friedenburg, repülő ezredes, Mohr alezredes, Lindenschmidt őrnagy, Herzog SA-Obergruppenführer, a Volksturm parancsnoka, Fischer főhadnagy, a parancsnok adjutánsa, Fuchs őrnagy, a főszállásmester és Tiesler vezérkari ezredes. Ez a névsor azért érdekes, mert hiányzik közülük Hanke mester, mint Himmler utóda, az SS teljhatalmú Reichsführere. Sőt alighanem Niehoff már „für, alle Fälle” elkészítette a kapituláció német vázlatát is, a szovjet fél jóindulatú lovagiassága ismeretében, s ez a tanácskozás csak formalitás volt a hangulat fölmerésére.

Niehoff mindenekelőtt Schoerner marsall új parancsát olvasta föl, amely kísértetiesen egyezett a régivel: az utolsó szál emberig, az utolsó golyóig tovább védeni Festung Breslau.

A Festung-parancsnok ettől függetlenül józan meggondolásra, higadtságra szólította föl a jelenlevőket, akik közül Ruff generális nyomban a védelem folytatása mellett tett hitet, Herzog SA-Obergruppenführer pedig annak a reményének adott kifejezést, hogy az angol-amerikai féllétrejön a külön megegyezés, ami a keleti fronton új helyzetet teremt.

Közben telexen megérkezett a hadsereg-főparancsnokság parancsa, amelyben hozzájárul Festung Breslau kapitulációjához. Niehoff ezek után átballagott az egyetemi könyvtár pincéjébe, Hanke gauleiter rezidenciájába és a Reichsführert kész tények elé állítva, post factum bejelentette a kapitulációt. Hanke nyilvánvalóan a további harcok mellett állt, erről tanúskodik a frontúság következő napi, május 6-i száma is, amely még buzdító címmel jelent meg: „Az ellenállás a szovjet ellen tovább tart...” „Breslau szívósan kitart...” „Világító példa az egész német nép számára”. Niehoff generális nyilván följajlott egy könnyű felderítő repülőgépet, egy Gólyát szókésre, amit viszont a bizonyít, hogy Hanke május 6-án hajnalban valóban egy „Fieseler Storch” fedélzetén szökött meg, Wehrmacht-tiszthelyettesi egységházban.

De minden bizonnyal már május 5-én összeálltak a feltétel nélküli kapituláció rendelkezései, vagyis a nagyvonalú szovjet engedményeket pontokba foglalták. A végleges szöveg, amit aláírásukkal Glunzdovszkij és Panov szovjet tábornokok is megerősítettek, így hangzott:

1. Mindenekelőtt a Niehoff generális parancsnoksága alá tartozó hadsereg beszünteti a hadműveleteket május 6-án, moszkvai időszámítás szerint 14 (helyi időszámítás szerint 13) órakor.

2. Minden egység, fegyverzet és az összes harci eszköz, szállító és technikai berendezés sértetlenül egy helyben marad.

3. A parancsnokoknak, tiszteknek és katonáknak garantálják életüket és élelmüket, megtarthatják személyi tulajdonaikat és kitüntetésüket, s a háború befejeztével hazatérhetnek hazájukba

4. Valamennyi kórházban maradó sebesült és beteg szovjet részről azonnali orvosi segítségben részesül.

5. Valamennyi civil biztonságát és normális életkörülményeit szavatolják.

6. A parancsnokok és a többi tábornokok személygépkocsit kapnak sofőrrel együtt, azonkívül a fogság idejére megfelelő személyzetet.

Érett tehát a béke.

Erről azonban semmit sem tudtunk, sőt ami nagyobb baj, a sorsunkról intézkedő németek sem.

★

Este nyolc óra tájban a Finanzamtban ébredtem föl, Vass Miklós és Drága Lajosom szobájában. A világítást két szál gyertya szolgáltatta, s amikor a sejtelmes homályban eszmélkedni kezdtem, az árnyalakok láttán az volt az érzésem, hogy egy gyászszertartás közepébe csöppenem, ahol én voltam a halott. Még percek kellettek, hogy a körülöttem ácsorgó alakok közül fölismerjem a hozzám legközelebb álló Baront és Kárpáthy, és megkülönböztessem a siralomházpincéből átkísért bajtársaimat a háttérben éberkedő német katonáktól.

Baron, mint egy körültekintő, bölcs fülesbagoly, nyomban megállapította, hogy ébren vagyok és közölte Kárpáthyval, hogy az akasztófárával, frech magyart (mármint engem) ki akarja hallgatni.

— Mond meg neki, hogy előbb kötözzenek be! — vettem tudomást Baron úr szándékáról. — Már legalább tíz liter vért kiadtam magamból, pedig csak öt liter vérem volt, az is szűken.

— Már megint lázít a gaz rebellis! — horkant föl a Kacsakezű.

Kárpáthy igyekezett szelídítgetni, mint a vadlovat. Elmondta, hogy végelgyengülésben szenvedek. Ez azonban cseppet sem hatotta meg a németet.

— Mondja meg, hogy mióta szervezik ezt az ocsmány dezertálást?

Mialatt Kárpáthy Baron kérdését áttette magyarra, szívembe hasított a felismerés, hogy a pokróc mögött ott lapul Tamarához írott levelem, ami éppen elegendő indok ahhoz, hogy mindönket kivégezzenek.

— Mondd, hogy nem volt itt semmiféle szervezkedés — mondtam a tolmácsoló Kárpáthy-nak. — Meg mondd, amit akarsz. Nagyobb baj az, hogy a szobámban áruoló irat van.

— Pedig alighanem átkutatják — mondta Kárpáthy és már fordította is Baronnak a választomat.

— És akkor a mai disznóságot ki szervezte? — tette föl az újabb kérdést a Kacsakezű.

— Most mit csinálunk? És hol az a levél? — kérdezte Kárpáthy, cseppet sem törődve Baron kérdésével, hiszen Metternich már megadta az okos alaphangot, hogy mindent Gajdosra kell rákenni.

— En egy lehetőséget látok — magyaráztam Kárpáthy-nak. — Megmondod, hogy ráz a hideg és hogy pokrócot kérek, mert különben megtagadom a további választ. Te pedig megkísérelt elűntetni azt a cédulát...

Baron káromkodva bár, beleegyezett, hogy pokrócot hozzanak. Utánaszóltam Kárpáthy-nak.

— Az ágyam alatt van egy zsák dohány, az majd jó lesz fejpárnának...

Kárpáthyt Baron parancsára két szuronyos német kísérte el. Mint azonban kiderült, a két német a folyosó végén, az ajtóban megállt, s mivel az én szobám előszobából nyílt, Kárpáthy szabadon ügyeskedhetett.

— Minden rendben — nyugtatott meg, miközben a szüzdohányt igazgatta a fejem alá. — Elégettem a cetlit és hogy nagyobb legyen a balhé, égve bedugtam a szalmazsákodba. Azóta már az egész szoba lángban áll...

Valóban friss füstszag hatolt be a folyosóról, ámde ennek a németek közül senki sem tulajdonított jelentőséget. Gajdos ugyanis a németek lefegyverzése után szintén felgyújtatta körletét, amit a németek csak szívós munkával tudtak eloltani. Azóta is bűnjelek után kutattak a korom és hamu között.

Még körülbelül egy órán át tartott a faggatózás, s ez idő alatt az aprótermetű Gajdos hatalmas, antifasiszta hössze magasztosult, aki egy 170 fős, németbarát közegben egymaga harcolt töretlenül az egyedül üdvözítő bolsevizmusért, tökéletesen elkendőzve haladó szándékait.

Végül Baron is megunta az okatlan szócséplést.

— Önök most a mi foglyaink — mondta. — Derékszíjat, cipőfűzőt, gatyamadzagot levetni és idedobni az asztalra. Át fogják kísérni önöket Oderán túli fogdájukba...

— És a sebesülteket mi lesz? — kérdezte Kárpáthy.

— Kórházba visszük a disznót, bár nem érdemli meg. A szeme sem jól áll. Fogadni mernék, hogy ez vezette az egész bábszínházat...

Igy kerültem május 5-én, későn este a Ring térszomszédságában levő, piactéri föld alatti kórházba, amely emlékezetem szerint két emelet mélységben nyúlt a tér és a lebombázott, kiégett házak alá. Mégis csak szerencsétlen, árva, harmatgyenge vakondok lett belőlem!

Egy negyven év körüli, szemüveges orvos eltávolította a rengeteg alvadéktól sebamról. Két-három golyót minden fertőtlenítés nélkül, egy-egy biztos kezű „huszárvágással” kimentelt sekély ágyából, azután a felcserrel átkötöztette sebemet.

— Ez se bírja sokáig — mondta kézmosás közben. — Annyi vért vesztett, hogy jó ha holnapig kihúzza.

A felcser jelentőségteljesen nézett az orvosra.

— Ő vezette a lázadást. Hét németet megöltek, másik hetet meg átvittek az oroszokhoz.

Az orvos lefittyedt ajakkal bámult maga elé.

— Ma ez a dicsőség — mondta —, végül még lovagkeresztet kap érte.

Már harminc órája feküdtem félig eszméletlenül. Erőm teljesen elhagyott, de időnként észleltem a körülöttem felhangzó zajokat és olykor agyam tisztán és elevenen működött. Ilyenkor Tamarára gondoltam, aki telepátikus érzéseim szerint kétségbeesetten és fáradhatatlanul keres a rommá lett városban.

Déltájban ágyamhoz jött a kórház új, szovjet parancsnoka, a mosolygós arcú őrnagy. Mellemre tette nehéz kezét, s mint egy hangszóró, úgy harsogta.

— Jól van, magyar. Úgyesen csináltátok. Ha meggyógyultál, elmehetsz haza. Minden magyar elmehet haza. De a németek gyűjtőtáborba kerülnek.

S kedveskedésül küldött egy csajka teát.

Az emeleti ágyon feküdtem, alattam egy német közlegény nyögdecsett, aki már többször megpróbált szóba elegyedni velem. A szovjet őrnagy távoztával egy lécdarabbal megkopogtatta az ágyam alját.

— Vigyázz, magyar! — mondta jóindulattal. — Az orvosok ördögi tervet eszeltek ki. A magyarokat elteszik láb alól és a ti papírjaitokkal kiengedik a bűjtött parancsnokokat. Vannak itt olyan fejesek, hogy kincset ér a nevük is...

Bolondságnak tartottam a mesét, merész fantáziának, de a bogár ott motoszkált bennem és nem is hagyott nyugodni. Különösen akkor ijedtem meg, amikor a kis szemüveges orvos kijelentette, hogy kitűnően javulok, szépen erősödöm és pár napon belül komolyabb sebészeti műtétnek vetnek alá.

Kora délután váratlanul megjelent szobánkban Tamara, Vavrik Feri társaságában. Tamara sírt, Feri pedig elmondta, hogy előzőleg már öt másik kórházat végignézték, amikor a Strigauer bunkerben egy ápolónő azt javasolta, próbáljanak szerencsét a Ringnél, a föld alatti kórházban. S íme, megvagyok!

Tamara látván, hogy sebesülesem nem életveszélyes, szenvedélyes gyorsasággal mesélte a vasárnap, a kapituláció eseményeit.

— Megadták magukat a németek mind. Az SS-ek, a Weermacht-katonák, a 28 Volkssturm zászlóalj. Negyvenezer német masírozott az átvevőhelyekre. Öt helyen zajlott a megadási szertartás. Külön helyen adták meg magukat a tábornokok és külön helyen a Festung parancsnokai. Niehoff házi őrizetbe került.

— És mi történt a külföldi lágerben?

— Ő, az csodálatos volt — áradozott Tamara. — Az emberek, mint egy hatalmas folyó árja, hömpölyögtek ki az őrizetlenül hagyott kapun át. Az őrtoronyban megjelent 23 nemzet zászlaja. Mert 23 nemzet fiai találkoztak össze ebben az újkori Babelben...

Németül beszélünk, mert én az orosz nyelvvel hadilábon álltam. Alsó ágytársam egy ideig hallgatott, majd közbevettem, mint a kukik.

— Eddig megúsztad és most orvul láb alól tesz a ravaszság.

És elhadarta Tamarának is balsejtelmeit.

Tamara egyenesen a kórházparancsnokhoz ment. A jóindulatú szovjet fiú tőle telhetőleg megnyugtatta.

— Ne félj semmit, a férjednek egy hajaszála se görbülhet meg — mondta. — Különböző is az orvosok a gyógyításra felesküsznek, s ezt nem állíthatják aljas célok szolgálatába.

— Hitlerre is fölesküdték — szúrta oda Tamara búcsúzóul.

Engemet meg arra biztatott, hogy mihelyt érzek magamban valamennyi erőt, hagyjam ott a kórházat, majd ő ápolásba vesz. Az Oderán túl vár rám, egy kiégett pincében. Feri megnyugtatót, hogy ételital lesz elég. Ők egy-két napon belül hazaindulnak és meghagyják nekünk mindazt, amit a németek távozása után az élelmiszerraktárból összehalmozta. Annyi a konzerv, hogy hónapokig élhetünk belőle.

Három nap múlva mankóval a hónom alatt, a dohányos zsákkal és a pokróccal a hátamon elhagytam a kórházat, zsebemben a „dokumentel”, amely szerint a feleségem lakásához közelebb eső Elbing-bunkerbe helyeztek át. Elindultam toronyiránt és kínosan hosszú gyaloglás után, csupán ösztöneimre hallgatva, fölfedeztem a pincét, ahol Tamarának várnia kellett. Egy ismeretlen, Weber nevű magyar férfit és osztrák feleségét, akivel a nagyszabású lágermisen házasodtak össze, találtam ott. Elmondták, hogy Tamara három házzal arrébb egy épen maradt földszinti lakást vett használatba.

Bekopogtattam. Rohanva nyitott ajtót.

Megérezte, hogy én érkeztem meg.

Megkönnyezte a mankómat. De velem együtt nevetett, amikor fél kézzel az ágy végébe kapaszkodva, megforgattam a mankót és azt mondtam:

— Hej, ha az áttörésnél ez a lángszóró velem van, bizonyísten megfancoltattam volna azt az SS-t is!

Alaposan kikacagtuk magunkat. Kisvártatva Tamara megkérdezte:

— Csakugyan Gajdos lőtt rád?

— Gajdos remekül viselkedett — mondtam. — Lefegyverezte a németjeinket, én pedig neki köszönhetem az életemet.

— Azt mondták, bosszút akart állni rajtad.

— Hősként és becsületesen viselkedett. Nekem igazán elhiheted. Ha belém is talál két golyója, az a véletlen műve volt. De az is lehet, hogy az előírásnál keskenyebbre ástuk a futóárkot...

Újabb két nap múlva hazajöttek a lakás tulajdonosai: az atléta Lotte és édesanyja, aki azóta is hiába kereste a férjét. Csondig soványodtak, szemükben az éhes és megalázott emberek örökmécsese lobogott. Jölköztünk őket, s amikor bejelentettük távozási készségünket, őszintén, jószívvel marasztaltak. Tamara megértette, hogy engem nyomaszt a korábbi ismeretség, velem együtt ragaszkodott a lakás átadásához. Visszamentünk a pincébe, de a kapcsolatot tovább tartottuk Lottéékkel, és amikor Tamarát a váratlan betegség ágyának döntötte, Lotte kísért el a kötözésre és a szovjet komisszárhoz, aki lengyel és orosz nyelvű igazolványokkal látott el bennünket.

Alig kezdte meg működését a lengyel adminisztráció, fölkereste szállásunkat a közigazgatás ...roclawi lengyel vezetője a szovjet komisszár társaságában. Arra próbáltak rávenni, maradjak ott, telepedjek le végleg, megtesznek a vagongyár igazgatójának. Elmondtam, hogy lengyelül sem inni, sem enni, sem borotválkozni nem tudok, s minden vágyam régi ambícióm beteljesítése: újságíró akarok lenni.

Látván makacsságot, belenyugodtak hazatérési szándékomba, de indulásunk előtt néhány nappal a szovjet komisszár egy írógéppel és húsz jeger alsónadrággal ajándékozott meg, mondván:

— Erre szüksége van egy zurnalisztának!

Az írógépet még csak értettem, de a gatyák!

Virágok és gyökerek

Állunk a hegyoldal lábánál. Nézzük a tavasziasan zöldülő dombhátat. A keskeny ösvény úgy világít a telet megsínylő, alig zöldellő fűben, mint a hanyagul odavetett fehér cérnaszál. Az ösvény két oldalán gyümölcsfák virágoznak. Az enyhe szél megremegetti az ágakat, az ágak elhullatják virágszirmaikat. Fehér és rózsaszín lepkeként szitálnak a virágszirmok a napfényben.

— Aki a virágban gyönyörködik, vajon gondol-e a gyökérre — szólal meg csendesen mellettem az öreg.

Hátunk mögött vén, földbe süppedt falusi ház. Kis kertjében ott árválkodik a kissámlí, ahhoz támasztva a rövid, akácfaiból faragott sétabot. Anélkül ballagott ide az öreg. Most csak áll, és a nap felé fordítja az arcát, tömött őszes bajusza csillog. Halántékáról fekete erek futnak össze a szeme sarkához. A kifakult munkánadrág zsebéből pipát vesz elő, komótosan megtömi, aztán meggyújtja. Aprókat szippant a füstből. Pipázik. Vár. Aztán így folytatja:

— Van olyan növény, amelyik hamarabb virágzik, mint ahogy rügyet, lombot fakaszt. Ez a som. Sárga virága van, és a virágoknak nincsenek levéltársaik. De ennek a növénynek a legszívósabb a fája. A nehézfejú szerszámok nyelét mindig ebből faragtuk. Valahogy így van ez az embereknel is. Ránézésre egyformák. Mégis van közöttük olyan, amelyik hamarabb virágzik, mint ahogy levelet nevel, és olyan szívós, hogy alig-alig lehet megtörni a szálát-gerincét...

*

Visszamegyünk a kis kertbe. Az öreg leül a kissámlira, két súlyos kezét az ölébe helyezi pihentetni. Az udvarra kirakott asztalt nézi, amelynek fehér terítőjén szárad a tarhonya.

— Sok verse van az én életemnek — mondja az öreg. — Egy hét is mondhatnám-énekelhetném-sírhathnám egyfolytában, éjjel-nappal. Annak idején mi lehetett a nincstelen magyar, ha Kovács János a neve? Mi más, mint kubikos. Sok utat bejártam a kenyér elébe és a kenyér után. És nagy földet bejártam, amikor katonaruhát húzott rám a sors. Azok a ruhák, katonaruhák!... Bakancsok, kapcák, csizmák, lábtokercsek, nadrágok, zubbonyok, mindenféle szíjak, csatok, sapkák és köpenyek. Igen. Egyre nagyon emlékszek. Amíg élek, nem fog kimenni a fejemből. Hosszú, szürke posztóköpeny volt. Ott kaptam tizenhétben Moszkvában, az egyik külvárosi tűzoltóaktanyában, amikor három hadifogoly társammal beléptünk a Vörös Gárdába. A parancsnok munkásember volt, azt mondták, valami manufaktúrában dolgozott. Úgyahogy tudtunk már akkor oroszul, ezért, amíg megettük a kis, füles, négyszögletes bádogedényből a kását, beszélgettünk. Emlékszem rá, ahogy se tudtam megmagyarázni neki, hogy mi is a kubikos. Csak akkor érthetett meg valamit a mi nyomorúságunkból, otthoni szegénységünkől, amikor látta, hogy a fekete kenyér hajával törölöm ki az edényt. Aztán amikor magamra maradtam, hátradőltem a lócán, nekivettem a hátam a falnak. A jóllakottság miatt fáradtnak éreztem magam. Hűvös volt. Aludni akartam, de egyre csak az járt a fejemben, hogy jól csináltam-e, hogy idejöttem, hogy idecsaltam a társaimat is. Nem sokat tudtam én még akkor a világról, de azt már igen, hogy a háború az igen kegyetlen dolog, mint ahogy a nincstelenség is. A hadifogoly-barakkokba járó agitátorok pedig azt mondták, hogy a bolsevikok békét akarnak, meg hogy kioszják a szegénység, a muzsikok között a nagybirtokosok földjét. Ezért mondtam a parancsnoknak, amikor megkérdezte, hogy mi hozott ide minket, a meggyőződés vagy az éhség, hogy a fej nincs messze a hastól. Amíg így töprengtem, a frissen kapott katonaköpeny zsebében kotorászva puskalőszert és egy szem tökmagot találtam. Eddig én azt hittem, hogy a köpeny teljesen új, olyannak látszott. Hát ezután már igazán nem tudtam elaludni. Mi minden megfordult akkor, azon az éjszakán a fejemben. Először az, hogy kié lehetett ez a köpeny? Ha valaki használta, most miért nem viseli? Rajta kellene hogy legyen, hiszen hideg van, november közepe. Hol lehet most az az ember? Él-e vagy hal? És egyáltalán, miféle világ az, hogy csak úgy vándorol egy köpeny, az egyik emberről leveszi, a másikra ráhúzza a sors! Ki is hát a köpeny igazi gazdája?...

*

1917. november 15-én, este 10 óra tájban Moszkvában, a Kreml ostroma közben Kovács János vörösgárdista életveszélyesen meg-

sebesült. Több mint húsz társával egy bérház ledőlt falai alatt feküdt eszméletlen állapotban. A fehérek ugyanis aláaknázták a Kremlhez közeli házakat. Amikor a vörösgárdisták rohamra lendültek, egymás után felrobbantották a magas épületeket. Kovács Jánosnak a csizmája sarkát vették észre a szanitécek. Öt hónapig ápolták egy moszkvai kórházban. Hősi halált halt orosz és magyar társait a Kreml fala alatti sáncba temették el. A Kremlt november 16-án hajnalra elfoglalták a forradalmi csapatok. Pétervár után Moszkvában is győzött a szovjethatalom.

*

— Még tizenennyolc őszén hazakerültem — folytatta csendesen az öreg. — Éppen a kukoricát törték. De a következő tavaszon már megint katonaruhára volt rajtam. Ezt önként vettem föl, a kommun védelmére. Az úristen se vehette volna el tőlünk, ha nincsenek árulók közöttünk. Pedig voltak, csak nem vettük észre őket. Ugyanolyan egyenruhát hordtak, mint mi, ugyanúgy és magyarázul beszéltek, mint mi, de mást éreztek. És ki lát be az emberek fejébe? Az emberek szívébe? Akkor, a kommun végén olyat, olyan rosszat cselekedtem, hogy még most is belepirulok, ha eszembe jut, vagy ha beszélni kényszerít rá valaki... Nagy volt akkor már a zűrzavar a Tisza jobb partján. Nem volt se front, se parancs, csak összevisszaság. A törzs körül tétferegtem, amikor elkapott egy komisszár, aki megparancsolta, hogy egy árulót kísérek a városba, a forradalmi törvénytisztekre. El is indultunk. Szótlanul poroszkáltunk az úton a nagy melegben. Elöl az a spicli, hátrakötött kézzel, én meg a nyomában puskásan. Amikor egy gémeskúthoz értünk, a fogoly megállt. Megértettem, hogy szomjas. A kút kávéjához támasztottam a puskát és vizet húztam a hűvös mélységből. Amikor azt mondta, hogy oldjam el a kötést a kezén, mert így nem tud inni, szótlanul nemet intettem. Aztán megbillentettem a zöld mohás favödröt, úgy, hogy lassan folyt belőle a víz. Sokáig kortyolt így az én foglyom. A víz rácsurrant az arcára, katonaruhájára. Csak néztem, egészen közelről néztem a csapzott haját, izzadt homlokát és a szeme fölött egy kis vérző sebet. Egy koponyát láttam magam előtt, amely nemsokára már nem él, mert a kivégző osztag golyója lyukat üt rajta. Hiába várja az anyja, az asszonya, a gyereke. Pedig már vége a háborúnak. Ekkor hirtelen elengedtem a vödröt, amelyet a kűtgém a magasba rántott. Közben megütötte a fogoly arcát, úgy hogy az orra elkezdett erősen vérezni. Nagyon megsajnáltam én akkor ott azt az embert. Elvágtam a kezén a kötelet és a fejemmel intettem neki, hogy mehetsz. Az meg csak nézett rám és nem mozdult. Ekkor ráemeltem a puskát, mire az hirtelen sarkon fordult és elindult. Vissza se nézett...

*

— Hát azt az embert nem kellett volna akkor elengedni — nyögött fel hirtelen az öreg. — Be kellett volna kísérni. Elítélni. Kivégezni. Nem megsajnálni. Mert utána ő végeztetett ki embereket...

*

Kovács János vöröskatonát Halason fogták el. A félegyházi gimnáziumba rakták a többiek közé. Itt, a tornateremben látta viszont azt az embert, akit ő megsajnálta és elengedett. De itt és ekkor már az az ember más egyenruhát hordott, és emberek sorsa felett ítélte. Amikor egymásra néztek, a tiszt elmosolyodott. Nem mondott semmit, csak szó nélkül leköpte az előtte vigyázállásba merevedő Kovács János volt vöröskatonát... Amikor este a sötétben elsírta magát Kovács János, nem a félelem, hanem a szegénység és a tehetetlenség csalt könnyeket a szemébe.

— Azt mondják — folytatta kissé megnyugodva az öreg — hogy amikor negyvennégy végén bejöttek hozzánk a távrisok, az az ember öngyilkos lett. Nékem mégis lelkiismeretfurdalásom van és lesz is, amíg élek. Úgy próbálom jóvá tenni azt a fiatalkori botlásomat, hogy amíg élek, mindig számíthat rám a párt. Ott voltam, amikor az Alsósoron megalakítottuk az első szervezetet, ott voltam, amikor földet kellett osztani, az elsők között léptem be a közösbe és azok között voltam, akik ötvenhat hűvös őszén vigyázták a közös vagyont... Csak most, hogy már nagyon öreg vagyok, meg beteges is, járok el kevesebbet a pártházba. És mostanában, amikor már sokat nyomom az ágyat, meg ide vagyok kényszerítve a kis kertben a kissámlíhoz, szorul el néha a torkom. Mert amikor sokáig nem nyitja rám látogató az ajtót, úgy érzem, felesleges vagyok, feleslegesen élek. Hogy most már ránk, öregekre nincs szükség... Mert hogy mi már megtettük a magunkét... Most már pedig olyan jól élnek a népek, hogy eszükbe se jut, mit kínlódunk mi...

— Ezért mondtam az imént, hogy aki a virágokban gyönyörködik, az gondoljon a gyökerekre, akik ott *lenn*, a föld mélyében munkálkodnak, hogy éljen a fa. Hogy erősödjék, hogy terebélyesedjék, hogy szép virágokat hozzon. Hogy gazdag termése legyen...

*

Kovács János nyugdíjas testét meghajlította a nyomor, a munka, a harc, az a moszkvai bérház, amelynek a falát rájuk robbantották. Úgy jár mindig, mintha keresne valamit a földön. Ha most valaki elmenne hozzá és kezet akarna fogni vele, meg kellene halnia.

Gulyás Mihály

Történetek a „hőskorból”

— Most meghalsz, Kovács Jóska!

— Ha már úgy kell lenni, megtudhatnám, miért?

A természetes, elvadult arcú férfi odahagyta a két poroszkáló telenet, Kovács elé állt, s ezt mondta: én bántanám magát, én, a jótévőmet, aki kenyeret adott a gyerekeim szájába?

Csendőr volt, ügye tisztázódott, háborús és népellenes bűncselekmény nem terheli a lelkét, de az egész testület a háborús bűnösök listájára került, s törvény volt rá, hogy állami cégnél nem kaphatnak munkát. Járt a nyakamra, vegyem magamhoz, becsülettel megállja majd a helyét, nem tud kenyeret adni a négy gyerekeinek. Én szívből gyűlöltem azt a testületet, melynek tagja volt, de hát most nem testülettel, egy szerencsétlen, nagycsaládos emberrel álltam szemben. Utána néztem tehát, nincs-e valami a füle mögött, és magamhoz vettem. Vasúti felettéseim sokat piszkáltak miatta. Húzott, jobban, mint mások, hiszen tisztában volt vele, hogy kegyelemből van a vasútnál.

És ötvenhat októberének végén elállta az utam. Elmondta, nem akárki, a tanácselnök biztatta fel, ha összeakadunk, nyírjon ki, mert nálamnál megrögzöttebb komcsi nincs a világon.

Ötvenháromban arra vitt az utam. Késő ősz volt, hideg, latyakos este. Rengeteg ember ácsorog a csapkodó havasesőben. Amikor megismernek, egymás szavába vágva panaszkodnak, hogy már déltől itt fagyoskodnak, a kenyér meg sehol. Vasutasok, bejáró ipari munkások. A vonat indulásáig volt még időm, gondoltam, beugrok a tanácsra, hátha ott találom az elnököt.

Hát amit az tőlem kapott, nem tette a kirakatba! Amikor a nevem mondom — Kovács Jóska vagyok — nyájasan elmosolyodik, felugrik a székről, jó, hogy meg nem ölel. Lassan a testtel, nem dicsérni jöttem a tanácselnököt, hanem szidni. Hát nem sülsz le a bőr a képerőre a jó meleg szobában ücsörögni, amikor a nép odakint fagyoskodik, a délre ígért kenyér este nyolcra még nem érkezett meg? Hát miért állította magát ide a párt és a nép bizalma?! Hát szabad ezt csinálni a néppel? Lejáratják a pártot, a szocializmus ügyét! Ordítottam rá. Kékült-zöldült, se köpni, se nyelni nem tudott. Azt hebegte, bajok vannak a kenyérellátással, s hogy nem ő a pékmester.

Rávágtam az ajtót, és mentem a vonathoz. Hát ezért akart el-tétetni láb alól. Gondolta, egy volt csendőr mindenre kapható, különösen ha a tanácselnök biztatja.

Amikor — hat heti bujkálás után — hazakerültem, első dolgom volt megalakítani a pártot. Más pártok szinte maguktól kinőttek a földből, mint a gomba eső után, az MKP-t azonban szervezni kellett. A többihez volt valamiféle hagyomány, a miénk törvényen kívül volt helyezve, s ami rémhír termett, mind-mind ellenünk támadt. Csendes éjszakákon még hallani lehetett a távoli ágyúzást. Akik szóba jöhettek, azt mondogatták: várjunk még vele, majd ha leverik a németeket, még vissza is fordulhatnak, ha bevetik a „csodafegyvert”... Ellenfeleink azonban már szerveződtek, ha nem akadt új rémhír, maguk gyártották, hogy az urasági cselédek, vasutasokat, a mi jövődő tagjainkat megfélemlítsék. Először a tizenkilencesekeket jártam végig. Néhányan ke-rek-perec kijelentették, soha többé nem pártoskodnak, egyszer már megégették miatta a kezüket. Öten, kereken öten azonban engedtek az agitációnak. De hát ezek is milyenek voltak? A 45-ös

választásokon az MKP — ird és mondd — három szavazatot kapott, pedig akkor már tizenkét tagunk volt. Mondtam is a taggyűlésen: szégyelljék magukat! Sunyta le mindegyik a fejét, csak egy 19-es, a feleségem meg én emelhettem fel. A kisgazda- és parasztpárt vitte el a szavazatok 90 százalékát.

Ellenünk dolgozott a múlt, de a jelen is. Amint már mondtam, a rémhírek mind-mind ellenünk acsarkodtak, s mivel felvilágosultságról szó sem lehetett, az embereknek mákszemnyi demokratikus jogszokásuk se volt, minden rémhírnek bedőltek. De amikor meg kellett alakítani a Nemzeti Bizottságot, egyöntetűen rám, az MKP-alapszervezet titkárára szavaztak.

Nézzé, furcsa idők voltak azok. A régi törvények már nem voltak érvényben, az újak még nem születtek meg, de az élet az nem állt meg, ment a maga útján — ki-ki a maga becsülete, politikai állásfoglalása és tisztessége szerint intézkedett. A Nemzeti Bizottság elnökének hatalom volt a kezében, amire ráütötte a pecsétet, annak általában foganatja volt.

Diktáltam is, persze hogy diktáltam. 45 nyarán bíróválasztást kellett tartanunk. A régi bírót berendeltem a község házára, s közöltem vele, le kell mondania, de azt nem tiltom meg, hogy újra jelöltesse magát. A pökhendi nagygazda a szemembe nevetett: nem mond le. Hát akkor vegye úgy, hogy már se az. Hát jó, akkor lemond, s fülig szaladt mosollyal, köszönés nélkül távozott. Összedugtuk fejünket, mit kellene tennünk, nehogy újjáválasszák? A képviselőtestület választja a bírót, tehát új képviselőtestületet kell választanunk, amelyben megfelelő számban lesznek újjazdák, ipari munkások, akik a mi jelöltünkre fognak szavazni. És úgy is lett. A volt bíró nagy traktát csapott korteseinek. Jöttek röhögcsélve, most meg fog bukni valaki... Nyilván a mi jelöltünkre gondoltak. Nagyot néztek, amikor a képviselőtestület újjaválasztásával kezdtük, és sorra bekerültek a mi embereink — s a mi jelöltünk lett a bíró, egy köztisztvisletben álló kisgazda, akivel magam is jó kapcsolatot tudtam kiépíteni.

Amikor megjött a híre, a fasiszta Németország kapitulált, az eddig szunnyadó haragvások is felszínre törtek. Én csak 41-től laktam a faluban, s bejáró dolgozó voltam az állami gépgyárba, tehát nemigen ismertem ki magam az indulatok „háterszágában”. Hazaérkezett például a volt főjegyző szovjet hadifogságból. „Feszítsük meg!” „Elvitette a két szép ökrömet, nekem három lovam bánja, az én magtáramat kipucoltatta...” Vizsgálatot indítottam, s elsősorban a szegénységet kérdezgettem, milyen ember volt? „Hát a gazdákhoz húzott, hiszen az úr hova húzza? Ha nem odahúzó, elcsapják”. S most főleg a jobb módúak áskálódnak ellene. Hát persze, a szegénységtől nem volt mit elvinni. Úgy döntöttem, nem engedem bántani, egyesek hiába erősködtek, legalább internáltassuk el. Nem volt fasiszta, népellenes bűncselekményeket nem tudtak rábizonyítani. Maradt főjegyzőnek, de a lelkére kötöttem, viselkedjék úgy, hogy nekem is tessenék.

Felosztottuk a nagybirtokot. Alig végeztünk vele, az egyik reggelre eltűntek a mezsgyekarók. Ki kell nyomozni a tetteseket. Egy szép napon arra ébredek, hogy tömeg verődött össze a lakásom előtt, az emberek zúgnak, a haragosabbak lebitangoznak. Mi történt, emberek? Adjám elő a földbirtokost, miért vitettem el? Elhültem. Én? Hát maguk megbolondultak! Menjenek szépen haza, este falugyűlés a leventeotthonban. Rohantam be a község házára. Felhívtam a járási rendőrkapitányt, este hétre várjuk, igen sürgős ügyben. Tele a nagyterem, az emberek megismétlik, amit reggel a szemembe vágta, és hogy adjam elő! Elordítottam magam, csend legyen, az istenfáját! Csend lett. Ezt mondtam: az fogja előadni a „nagyságosurat”, aki rács mögé dugatta. Rá-szóltam a kapitányra: miért vitetted el? „Mert kihúzgálta a karókat!” Honnan tudod, hogy ő volt? „Mondták”. És ha holnap rám mondanak valamit, engem is elvitetsz?! És megeresztettem a hangom: megtiltom, hogy az én tudtom nélkül bárkit elhurcoljatos, ha csak nem tettenérésről vagy felsőbb utasításról van szó, de én akkor is tudni akarok róla, különben máris lemondtam az elnökségről. Ezek a módszerek az átkos Horthy-rendszerre voltak jellemzőek. És a tömeghez fordultam: Emberek, amíg én vagyok itt az MKP-titkár és a Nemzeti Bizottság elnöke, senkit bántódás nem érhet, egyetlen becsületes embernek a hajszála se görbülhet meg. Felzúgott a tömeg: „Éljen Kovács Jóska!”

Nem nekem kellett ez az éljen, higgye el, egy porcikám se kívánta. Ez az éljen a MKP-titkárnak szólt, maguknak a kommunistáknak. Rossz természete van a magyarnak, nagyon szeret áskálódni. Jöttek a jelentgetők. Azt mondtam nekik, üljének le, papírt, ceruzát tettem eléjük, tessék, hogy maradjon nyoma és írja is alá. Rögtön szedte is a sátorfáját. Nem, nem engedjük szabadjára rossz természetünket.

Később kitudódott, hogy a parasztpárt elnökének felbujtására, két süldőlánka szedte ki a karókat, s ő jelentette fel a volt földbirtokost. Elszánt, gyűlölködő ember volt, az „uraknak az irtmagját” is ki akarta irtani, s hogy nyomuk se maradjon, a hagyatékukat is. A kastélyt földig rombolni, ki mit ér, vigye. Felbízta az embereket, hogy essenek neki a gyümölcsösnek, a falunak ugyanis nem volt erdeje, s tényleg tüzelő nélkül tekintettünk a tél elé. Rendőrt állítottam hozzá, aki beteszi ide a lábát, lássa el a baját. Tele a falu éhenkórász szegénygyerekekkel, kell nekik a gyümölcs.

A parasztpárt elnöke feljelentett, a földesúrral paktálok, mert védelmembe vettem. Jött a kivizsgálás, s azt mondták, helyesen cselekedtem, mi nem az életére, a vagyonára törtünk. A cselédei szerették, a szokásosnál több bért adott nekik, s „igazságosnak” tartották. Amikor mindenből kiforgattuk, volt cselédei tartották el, hordták neki a kaját. Meg kell mondanom, pártállásra való tekintet nélkül.

Tél küszöbén négy-öt szekér jó tűzifát fedeztem fel a község-háza udvarán. Kértem a főjegyzőt, hát ez hogy kerül ide, kié? „Mi kaptuk az állami erdőhivataltól”. Nem maguk kapták, maguk szerezzék be, ahogy tudják, s azoknak fogjuk juttatni, akik sehogy se tudják. Összerántottam a szociális bizottságot, és kiosztottuk magatehetetlen öregeknek, többgyermekes hadiözvegyeknek. A főjegyző a pokolba kívánt.

Tulkapás? Hát mit mondjak erre? Az is előfordult, de hát az se volt egészen az. 46 őszén dobolt a kisbíró: egy vagon káposzta érkezett, egy mázsa ára 100 forint vagy egy mázsa búza. Elkérem tőle a dobolási szöveget, ki írta alá. Senki. Honnan szerezted? A kezembe nyomták. Ki? Hát... A káposzta gazdáját berendeltem a község-házára: nézze, nekünk nincs bűzánk, pénzünk is kevés, 70 forintért kiárusíthatja. Azt mondja erre, hogy akkor nem eladó, visszaviszi. Lefoglalom, és 70 forintjával kiméretem. „Ez nem áll jogában”. Jogot most én diktálok. Kirohant az állomásra, vissza feladta, és én hoppon maradtam. Kértem az állomásfőnöktől, mi a törvény? A feladott áru biztonságát a MÁV szavatolja, lefoglalni csak járásbírói végzéssel lehet... Beparancsoltam az őrsvezetőt: két rendőrt jól öltöztessen fel, lássa el pénzzel, élelemmel, kíséreni fogják a káposztát, s ahol kikerül a MÁV hatásköréből, foglalják le a törvény nevében. A vagon még ott állt az állomáson. Megkértem az állomásfőnököt — hozzánk húzó szocdemes volt — addig ne engedje ráakasztani szerelvényre — találjon ki valamit —, amíg megjáró a járásbírói végzést. Elvtársaim voltak ott, egyből adták a papírt. Mire visszatértem, már rá volt akasztva egy szerelvényre, a főnök húzta-halasztotta, de a tulajdonos állandóan ott volt a nyakán. Mutattam neki a végzést — a törvény nevében. Ha szemmel ölni lehetne, én már nem volnék az élők sorában. Piszok feketéző, árdragító volt. Ha beleegedek, még túl is fizettük. Délben kezdtük el a kimérést, délután négyre egy fej nem volt belőle. Így is több mint ötezer forintot vitt ki abból a szegény faluból.

Egyszer kapom az ukázt: be kell szolgáltatni 18 mázsa marhahúst. A gazdák tízvalahány növendékjóságot ajánlottak fel. Én nem vagyok se ezüst-, se aranykalászos gazda, annyit azonban tudok, hogy ez ostobaság. A növendékek — mint üsző — ott állnak a község-háza udvarán. Mondom a főjegyzőnek, meg kell akadályozni, hogy ennyi szép állatot kivigyenek a faluból. „Mit lehet tenni, a törvény az törvény!” Kidoboltattam a szegénysoron: akinek meddő vagy kehes tehene van, kicserélheti egészséges üszőre, ingyen és bérmentve. És mentek a hasznavehetetlen jóságot, a szegénység pedig örvendezett. Levágni vitték, húsnak az is jó, és hát még a szarvasmarha-állomány korántsem heverte ki a háborús apasztást.

Haragos? Megakadt. Egyszer szaladnak értem, gyorsan menjek haza, mert a rendőrök el akarják vinni a feleségemet. Nézze, igen nehezen éltünk 1945-ben. Bejáró vasutas voltam, a reggel kapott millpengő estére egy fabatkát se ért. Nekem is adtak egy hold földet. Beültettük krumplival, meg kukoricával. A talajmunka rossz volt — életemben nem volt földem —, a termés csapnivaló. Három apró gyerek. A feleségem tehenesgazdához járt dolgozni a napi két liter tejért, máshoz babért, krumpliért, zsírért. A legmódosabbja szóba se állt velünk, dögöljenek éhen a sz... komcsik, hiszen dúlt a harc, s én, ha kellett, ütöttem. De elég az hozzá, hogy a mi rossz földünkben még csak akkora volt a krumpli, mint a galambtojás. Szegény feleségem. Megbotlott no. Körülnézett ő, de nem eléggé, és a szomszédéból felhúzott néhány fészek krumplit, négy-vagy öt kilónyit. A tulajdonos szaladt az

őrsre, két magaféle szemtanút is vitt. És az őrsparancsnok — kisgazdapárt-tag — rögtön küldött feleségemért egy puskás rendőrt. Rohantam haza. Feleségem sír, mint a záporosó. Kérem a rendőrtől az előállítási parancsot. Hát az nincs. Ha ki nem ugrik, szétvágom a fejét a fejszével. Annyit koplaltunk, mint a kutya, és tessék, még meg is akarnak szégyeníteni, a Nemzeti Bizottság elnökének a feleségét rendőr kíséri végig a falun, lopott! Elmentem az őrsre. Mondom a parancsnoknak, küldje ki az embereit, négy-szemközt akarok vele beszélni. Azt mondja, nem küldi. Szépen kérem, nem lesz jó magának se, ha beosztottai hallják, amit én fogok mondani. Végre ráállt. Markos ember voltam, és nem ijedtem meg a magam árnyékától soha. A farzsebére tette a kezét. Ne féljen, nem vágom szét a pofáját, de ön egy aljas tróger. Jólesne annak az elvakult, gyűlölködő, reakciós lelkének, ha lejárathatná a Nemzeti Bizottság elnökét, az MKP-alapszervezet párttitkárát. Majd megnéztem, az ön felesége miből főz, únjáka tyúklevest, amit az én kölykeim látni se láthatnak, és még ezért is ilyen példás büntetést szabna ki?! Szétöntöttem a krumplit, szedje össze, vigye haza, akadjon a torkán... Elvesztettem a fejem, ordítottam, ahogy a számon kifért. Rávágtam az ajtót.

A legszebb öröm a káröröm, boldog voltam — ennyi nekem is kijár —, amikor 46 őszén közönséges sikkasztásért kirúgták. A járőrbe küldött rendőröknek 20 forint járt volna — ezt egyedül ő tudta az őrsön. A forint akkoriban sokat ért, azok a szegény ördögök örültek a két forintnak is, hiszen fizetésen felül „jött a házhoz”. Szépen aláíratta velük a nyugtát, s amikor a beosztott kiment, ő odakanyarította a 0-át — 18 forintot zsebrevágott. Ennyi pénzért akkor legalább 20 kiló krumplit adtak.

Mit mondjak még? Nem szeretném, ha azt hinné, hogy becsavagyó vagyok, harminc év után akarom benyújtani a „számlát”, pletsni meg ilyesmi. Munkásként kezdtem az életem, munkásként mentem nyugdíjba, amivel elégedett vagyok. A gyerekeim már felnőttek, becsülettel megállják a helyüket — mindhárom párttag. A feleségem is nyugdíjas. 48-ban visszaköltöztünk a városba. Szóval, hova is akarok kilyukadni? Talán nekem is volt valami szerepem abban, hogy a 47-es választásokon az MKP 112 szavazatot kapott. Jól megjegyezte, mennyit szereztünk 45-ben? Ha elfelejtette volna, megismétlem: hármat...

